د افغان ننګ ویب پاڼه
خپلواکه ناپیيلي، ټولنیزه او فرهنګي خپرونه

زموږ کلي او باندې

Ketabton.com

سمیع الدین افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

دکتاب نوم::	زمورِکلي اوبانډې
لیکوال::	سمیع الدین افغاني
خپرندوی::	افغان ننګ ویب پاڼه
کمپوز/ډیزاین::	اجمل اکبري
دخپرېدو کال::	د ۱۳۹۰ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

درنو لوستونکو
پدې کتاب کې د لغمان په اړه د دهیواددمعاصره څیړونکو او لیکوالانو د معتبره تاریخي لیکنو کره مطالب راټـول شوي چې ددې مطالبو یادونه پدې کتاب کې لازم او ضروری ګڼل کیږي. هیله ده چې ددې مطالبو په راټــولولو سره مـو دلغمان په اړه درنو لـوستونکو ته دپام وړ معلومات برابر کړي وي.
دمولانا دکتور محمد سعید سعید افغاني یادداشتونه.
دښاغلي شهسوار سنګروال صیب لیکنه د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت.
دښاغلي پوهنیار ظفر اهتمام لیکنه د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت.
د ښاغلی نجم الدین سعدي لیکنه لغماني اوګره او دهغه ډولونه
او همدارنګه د افغان ننګ د ښکلې پاڼې د قدرو ړاو بادرد کارکونکو او په خاصه توګه د ښاغلي اجمل اکبری صیب نه دکتاب دتظیم برابرولو په برخه د زړه د کومي مننه کوم کور مو ودانکې.
دوستانو دلیکنو ته چې په کتاب کې ځای ورکړل شوی دی د دوي همکاري د یادولو او مننې وړ ګنم.
سمیع الدین افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړۍ برخه

محترمو لوستونکو

لکه څنګه چې هرانسان خپل دژوند ، کوچني والي اودستريدوخوږېاوترخې خاطرې له ځانه
سره
په خپل ذهن کې لري ،خوکله چې دانسان عمر زياتيږي دکلي،کور،ښوونځی اوټول هغه
چاپيريال چې انسان پکې سترشوی دی او د ژوند مختلف پړاوونه يې پکې تير کړي دي
هميشه د هغه يادونه او خاطرې سرې ته په سترګو کيږي ، خو دا يادونه هغه وخت زيات
شي چې انسان د خپلو کلو او بانډو او وطن څخه لرې په پردي وطن کې دمسا پرۍ
اومهاجرت شپې او ورځې
تيروي ۰ په دغه ياداشتونو کې د کلو او بانډو عاميانه او پرګنيز کلتور ، رسم اورواجونو
سره د اشنا کيد لوترڅنګ عاميانه اوکليوالي اصطلاحاتوته خاصه پاملرنه شوې ده چې
ترڅومو
له يوې خوا دغه اصطلاحات ژوندي ساتلي وي اوله بلې خوا ددې اصطلاحاتو په کارولو سره
دغه ليکنې ته پرګنيز رنګ اوخوند ورکړی وي۰
مورنی نيکه
زما مورنی نيکه خدای بښلی ګل احمد د مرحوم ملا صفت ځوی وه چې د لغمان دچاردهي
دصفت
د کلي په سيمه کې تقريباً دولس جريبه ځمکه لرله چې دااندازه ځمکه په لغمان کې ديوی
کورنۍ
لپاره مناسب حاصل او ښه عايد برابر ولی شي۰

په هغه کلي کې چې موړ او سيدلو د استاني بابا زيارت ، اخوند کلی او باغمرزا د کلو په
مرکزيت کې يې موقعت درلود چې د ملاصفت دکلي په نامه يادېده او دشلو کورنيو په
شاوخوا پکې هستوګنه درلوده چې د ټولو يو مشترک جومات وه ۰
جومات ته به دکلي سپين ګيري ، ځوانان او هلکان د لمانځه لپاره راتلل دجومات ملا به
دلمانځه څخه برسيره دکلي هلکانو او ماشومانو ته هر سهار د قاعدې بغدادي الفبا ، پنج
کتاب، قرانکريم ، قدري ، تفنګسايه ،تفسير، ګلستان ، د تفسير علوم او نور ديني کتابونو
تدريس کاوه ۰
نيکه به دملا اذان څخه د مخه دکلا په بياله کې اودس تازه کړ، پګړۍ به يې وتړله ،خپله شړۍ
به يې ترځان چارپيره کړه او د سهار لما نځه لپاره جومات ته ځان رساوه ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې به لمونځ وشو نو کلا ته ترر سید لو پورې د خدای ذکر کاوه او تسبیح به یې اړولې .

نیابه د معمول سره سم د نیکه تر راتګه سبانارې تیاروه ، د کلي رواج وه په سبا ناري کې به د غرمې ډوډۍ په شان هر رنګ خواړه پخیدل خو د کرتو اوړه چې دوازدې سره شوي غوړي به یې په څرخنې کې اچول د تازه سبو او د وچې شوې غوښې د قورمې سره خاص خوند او مزه لرله .
نیکه به کله چې د سبا ناری وکړ نو څاروي به یې مخکې کړل او د دامان کلا په لور به روان شو .
د دامان کلا چې نیکه نوې جوړه کړې وه او هغه د نیکه د مځکو تر څنګ په یوې غونډۍ کې یو اځینۍ کلا وه چې په لاندې برخه کې یې لویه بیاله وه او د دغې بیالې دواړه خواو کې د انځرو او بې دانه توتو ونې ولاړې وې چې په خپل موسم کې یې ښه انځر او خواږه توتانو حاصل ورکاوه .

نیکه به څاروي د د هقان په مرسته د شوتلو په پټي کې چې شوتله یې له پخوا ریبل شوې وه په مناسب ځای کې دیوې اوږدې رسی سره چې یو سر یې د څاروي په غاړه او په بل سر کې یې دلرګو میخ وه په پټي کې میخ کړل او خپله به د دهقان سره د زمیندارۍ په کارونو بوخت شو .
نیکه ټوله مځکه محمد جان ماما ته چې د باغمراز په کلي کې د خپلی کورنی سره هستوګنه درلوده په دهقاني ورکړې وه خودی به هم ورسره جوخت د قلبې ، مالې ،تخم پاشلو او اوبو لګولو پورې مرسته کوله .
نیکه د دامان په مځکو کې د غنم ، جوار ، اوربشې او شوتلو تر څنګ رنګارنګ حبوبات او ترکاري لکه رومی او تور بادنجان ، بامیا یا بینډۍ ، نوش پیاز ، ګشنیچ ، نانا ویلنی، ترایي تر څنګ بادرنګ، هندوانې او خټکي هم کرل او د هغو د ابو لګولو او سرې شیندلو کار به یې د محمد جان ماما سره یو ځاي تر سره کول چې د دغه کرل شو وغله جاتو ،حبوباتو او ترکاریو د حاصلاتو څخه نه تنها موږ بلکه محمد جان ماما او کله کله کلیوالو د استفادې وړ هم ګرځیدل .
ددې تر څنګ د غوا شدې ، ماسته ،کوچ او شړمبه هم د خدای هغه نعمتونه دي چې د کلو او بانډو او سیدونکو لپاره خدای پیرزو کړي دي .

د کلي خلکو ساده او بې الایشه ژوند درلوده ،په ورځني کارونو کې ربنتینولي او صداقت مهم اصل ګڼل کیده او په مشکلاتو او ستونزو کې یود بل لاس نیوی کاوه، خو کله به بیا یو نیم داسې مکاره هم پیدا شو چې د کلي ټول او سیدونکي به ورسره په عذاب وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کلي کې دمیلمه ښه احترام او عزت کیده، میلمه ته به بر سیره پر هغه څه چې په کورکې تیار وه اضافي خوراک او څښاک هم برابرول اود میلمه مخې ته ایښودل کیده، خوکه میلمه به موړ وه نو دخوړو چایو څښل خو حتمي خبره وه، چې زموږ په سیمه او منطقه کې دچایو سره دبورې په ځای د ګوړې او پتاسو څخه استفاده کیدله۰

د ګوړې د جوړولو ترتیب

د ګوړې جوړول په لغمان کې د ځمکی لرونکو خلکو رواج وه،هغوی به نیم جریب او یا څو بسوې

مځکه دګنیو دکرلو لپاره جدا کړه ،چې په هغه کې د ګنیو تر څنګ بادرنګ ،پیاز ،مرچ ، رومي بادنجان او نورو تر کاري او نیالونه یو ځای کــرل همدا چې

دبــادرنګو او نورو ترکاریو حاصل به واخستل شو نوګنیو به سر را جګ کړی وه نو کله چې به ګنی ورسیدل اود استفادې وړ به شول بیا به د ګوړې جوړولو تدابیر نیول کیدل، هغه داسې چې په لغمان کې د ګوړې جوړولــو سیار ماشینونه وه چې پاخه ماهران یې درلودل۰ کله چې به ګني دګانړۍ د ماشین څخه ووتل، او به

یا شیره به یې مخصو صو بټۍ ګانو ته ور شیوه کیدلې چې ددې بټۍ ګانو لاندی اور لګیدلی وه کله چې به دګنیو شربت نیمه جامد شکل اختیار کړ بیا به یې پس له یو معین حرارت څخه یو څه نوره مساله ورګډه کړه چې ورو ورو د حلوا په شان نرمه ګوړه او پس د سړید لو څخه کلکه او خوند وره ګوړه ورځنې جوړیدله۰

کله کله به یې مختلفی وچې میوې لکه پسته ، بادام ، چارمغز اونورې مسالې ورسره ګډولې چې هغه به یې مساله داره ،پسته اي ، بادامي یا چار مغزي ګوړه بلله۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه برخه

په لغمان کې د حیدر خانیو کلی او جامع جومات ۰

په لغمان کې د حیدر خاندیو کلی او جامع جومات زموږ د کلي څخه شپږ میله لرې واټن درلود او زموږ ه کلیوالي ښوونځی په همدې جامع جومات کې موقعت درلوده چې استاد شیر احمد خان د دې دها تې ښوونځی یوازنی استاد او مسؤول وه ۰
زموږ د عمر هلکان) په هغه وخت کې چې زه د اوو کلو وم (دی د هاتې ښوونځی ته تقریبا د ۱۲ کیلو مترو نه لرې هلکان پلی راتلل ، په دغه کلیوالي ښوونځی کې تردریم ټولګي پورې شاګردان په تعلیم بوخت وه ۰ استاد شیر احمد خان چې دلوړ قد او قامت خاوند ، مهربانه او مدبر ښوونکی وه ، کله کله به یې موږ ترښوونځی پورې رهنمایي کولو او په لاره او ښوونځی کې به یې تل د نصیحت ډکې خاطرې له موږ سره شریکولې ۰

د حیدرخانیو کلی په هغه وخت کې دلاسی صنعت له نظره ډیر شهرت درلود ، هلته صنعت کارانو ښکلې چړې او چاقوګان جوړول چې ښایسته لاستې بـه یې ورته برابرول او همدا رنګه د خمتا په اوبدلو کې یې هم خاص نوم درلود چې د حیدرخانیو د کلي خمتا نه یوازې په لغمان کې بلکه زموږ
د هیواد په نورو ولایاتو کې هم ځانګړی با زاراو ارزښت درلود ۰

زموږ په ښوونځی کې په اوسط ډول .د سلو څخه زیاتو شاګردان زده کړه کوله چې په درې صنفونو یعنې په لمړي ، دوهم او دریم صنفونو کې په تعلیم بوخت وه چې د ښونځی ټولو صنفونو لپاره صرف یو ښوونکی وه ، او استاد شیر احمد خان کولای شول چې د ټولو شاګردانو درسي ستونزې او مشکلات حل کړی۰

درسي کتابونه ټولو ته نه رسیدل ،کله به یو کتاب په دوو او یا څو شاګردانو شریک ویشل کیده ۰
ښوونکی صاحب به د دریم ټـولګي لایقه هلکان د خپل تـدریسی پروګرامو ترڅنګ په لمړی او دوهم ټولګیو کې وګمارل چـې افتخاري درس ورکــړي چې دې کار له یوې خوا لایقه شاګردان د تدریس دمیتود او رویشونو سره اشنا کول او له بلې خوا دغه شاګردان د استاد شیر احمد خان سره د تدریسي پلانونو په عملي کولو کې ډیر مثمره رول لوبوه ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ چې د قلم ،کاغذ او نورو قرطاسيوي موادو نشتوالی احساسوه نو د کاغذ پر ځای مو دوړې توري تختې څخه چې د خپلو کتابونو سره د ځانه سره کور ته وړله او راوړلـه استفاده کوله هغه داسې چې هر شاګرد به دا وړه تخته ، د کړکو قلم او مشوانۍ چې د غنمو سياهي به پکې وه له ځانه سره لرله، شاګردانو به د درس د شروع کيدو څخه څو شيبې دمخه دا تخته دا وبو سره د جومات يا ښوونځی په بيالې کې مينځله او وروسته بـه يې تخته ګل يا د تختې مخصوصه خټه پرې و مښله
بـيا به يې دلاس په ځنګل دا خټه په تخته کې ښه همواره کـړه ،کله چې دا اوبلنه خټه په تخته کې په مساوی ډول همواره شوه بيا به يې لمرته کيښوده چې وچه شي چې وروسته د څو شيبو به تخته وچه او ليکلو ته برابره شوه۰

په ښوونځی کې د دنيات، قرانکريم او حساب ترڅنګ حسن خط ته خاصه پاملر نه وه چې په همدې تخته کـــې به مو مشق او تمرين کوه ،الفبا به مو په مشقي تـوګه په کې ليکله بـــيا به مو ښوونکی ته د اصلاح لپاره ښودله چې په همدې اسا س او طرز د کار کې شاګردانو خپل مينځي رقابتونه هـــم درلودل،هغه يو شاګرد بـه ويل چې زه يې ښکلی ليکم او هغه بل به بيا ويل چې زه يې تر تا ښه ليکم په همدې ډول د حرفونو ،جملو او مقالو د ليکلو سيالی. د شاګردانو په مينځ کې روانې وې،يو شمير نورو به په دغه تخته کې خـپلو خپلوانو ته لکه پلار ، ورنو ، کاکا ، ماما او اندېوالانو ته د خطونو ليکل مشق او تـمرين کوه او ادبی جملې او اصطلاحات به يې پکې کارول چې همدې رقابتونو زموږ د ښوونځی د شاګردانو د تدريس سطحه لوړه او زموږ ښوونځی په سيمه کې ښه شهرت درلود او ډير مرزايان ترې فارغ شول۰

استاد شير احمد خان تل هڅه کـوله چې د شاګردانو درسي ستونزې او پـــرابلمونه حل کړي او د شاګردانو تدريس او پوهاوي ته يې خاصه پاملرنه درلوده، هغـــه به شاګردانو ته تل ويل چې د تعليم سره تربيه ضـرور ده او مـــوږ بايـــد دې اصل ته ډيره پـــاملرنه وکـــړو ، که څوک تعليم ولري او تربيه ونه لري مکمل انسان نه دی او په ټولنه کې ځای نلری همدا رنګه بې تعليمه انسان نه شي کولای په ټولنه کې د ترقي او پيشرفت لپاره او همدا رنګه په ورځني ژوند او چارو کې برياوې تر لاسه کړي۰

په کلي کې د شير وار رواج۰
په کلي کې د شير وارر واج هم وه هغه داسې چې د کلي درې يا څلورو کورنيو به چې د شيدو غواوې درلودلې په وار سره يوې کورنۍ ته د خپلې غوا شيدې ورکولې چې يوه اونی به د يوه کور او بله اونی به د بل کورچـــې په ترتيب او وارسره د تمامو هغه کورنيو چې په شير وار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریک وه وار رسیده ،هرې کورنۍ به دخپلو شدو کتې واهه او اندازه یې معلوموله چې بیا په همـاغه اندازه دمقابل لوري څخه شیدې په خپل وارکې تر لاسه کړي ، پـه همدې ډول شیر وار ادامه درلوده ·

دکلي ښځو په خپل مینځ کې شیر وار اچولی وه نوکله چې بـه د سهار لمونځونه وشول بیا به دکور د بیالې تر غاړې په لویو متې ګانو کې د مستو کټوې خالي کیدلې او دکلي ښځې به ترې چارپیره اود مندانو په واسطه به یې دا مستې په وار سره شاربلې تر څوځګ به یې د مستو څخه جدا اوبیا به یې دچانې په واسطه په بله مخصوصه متې کې را ټول او تر هغه پورې شاربلې تر څو دځګ څخه یې کوچ جدا او پاته شړمبه به یې دکلي په کورنو ته بلخصوص پـه هغه کورنیو چې دشدو څا روي یې نه درلودل ویشل کیدلې ·

دکوچویا دغواغوړي چې په زیږ غوړویادیدل ډیربا ارزشه وه چې اکثرا کورنیو د هغه څخه پـه ورځیني خوراک کې استفاده کوله ، همدارنګه یو شمیر کورنیو خپل د ضرورت نه زیات کوچ او غوړي پلورل او په مقابل کې به یې دخپلو کورنیو نور داړ تیاوړ توکي پرې رانیول ·

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه
کلیوالي ژوند او دخلکو بوختیاوې

د لغمان دخلکو ژوند دزحمت ژوند وه ،هلکانو به له ښوونځی د درسونو تر فراغت ا و په کورکې دغرمې ډوډۍ وروسته په کار او غریبۍ پسې وتل په مالدارۍ ، زمینداری ،لواولور او نورو کارونو به بوخت شول، کورته به یې د سونګ لرګي برابرول ،څارویو ته به یې رشقه یا شفتله ریبله او د هغو څارنه به یې کوله، د ژمي لــپاره به یې څارویو ته د وچو وښو څپره یا ذخیره جوړوله چې په همدې ډول کورنۍ ته د ازوقه په برابرولو کې به یې دخپلې کورنۍ دمشرانولاس نیوی کوه ۰
په لغمان کې د کرنې مځکه دخلکو په پر تله کمه ده او د لغمان دخلکو دکورنیو عواید دکرنې او مالداري لـه لارې څه نا څه تامینید ه۰

ددې مصروفیتـونو تر څنګ د کلي هلکانو تفریفحي پروګرامونه هم لرل ،ماښام به هلکان دکلي ومخې ته ووتل او په مختـلفو ساعت تیریو به بوخت شول، اکثرا دپهلوانی ،توپ ډنډه ،خوسی لوبه، مخ پټونی ،الله داداوډیرو نورومحلي لوبو د سپوږمۍ په شپوکې تر ناوخته پورې دوام درلود۰
نیکه به تر مازیګره دبزګر سره دکروندې په کارونوبوخت وه ،موږ به د غرمې ډوډۍ ورته وړله۰ زموږ دهقان محمد جان نومیده ، هلکانو به ورته محمد جان ماما خطاب کا وه، محمد جان ماما شپه او ورځ په مځکه کې کار کاوه اوډیر زحمت یې ګا له خو تر اخره پورې د سوکا له ژوند خاوند پدې نه شو چې له یوې خوا د ډیر اولادو څیښتن وه او دبلې خوا د فصل دکرلو په موسم کې غنم ،جوار او یانور خوراکي مواد په ګټه یا سود اخستل اود فصل دحاصل په وخت کې یو په یونیم ګټه ورکوله ،که دفصل په سرکې به یې د سود خور څخه لس منه غله واخستله بیا به یې د حا صل په وخت کې پینځه لس منه او که شل منه به یې ورکړې وه دیرش منه او هر څومره چې قرض زیاتیده په همغه اندازه سود خور ګټه ترې اخستله۰

دمحمد جان ماما بله چاره نه وه هغه مجبور وه چې اولادونو ته خوراک یا ازوقه برابره کړي او د سود خورو شرایط ومني، هغه کال مې نه هیریږي چې محمد جان ماما د نیکه په مځکه کې د غنمو لوګډ کړ بیا یې دلو شوو غنموګیډۍ و چلول،غنم یې غوبل، باداو دیر نور زحمتو نه یې وګالل ،ددرمند په جوړولو کې نه یوا ځې محمد جان ماما بلکه دهغه میرمن او اولادونوهم ډیرې ستونزې وګاللې،خو کله چې درمند جوړ او تللو ته برابرشو ، سود خوریې سرته کیناست ، د کلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سيمي رواج وه چې بزګر ته به د درې برخو څخه يوه برخه رسيده ، دمحمد جان ماما د خپلې برخې سربيره دلو اولور ،درمند جوړولو ،با دولو او چلولو سره سره بس همدومره شوه چې د سود خور قرض پکې مجرا شي ،
سود خور چې هميشه لکه اخوند شا ګل ږيره په نکريزو سره وه دغنمو جوالونه په خره بار او دکور
په لور روان شو ، محمد جان له ځايه پا څيد خپلې ښځې او اولادونو ته يې وکتل او سوړ اوسيلى يې تر خولې وخوت ۰
نيکه چې دا وضعه وليده نو محمد جان ته يې د خپلې برخې څخه دولس منه غنم جدا کړل او ورته يې وويل چې اوس دا واخله خداى مهربانه دى کله چې مو جوار وټکول او د توکو څخه مو جدا کړل بيا به سمه مرسته در سره وکړم۰

نيکه به هره جمعې ورځ دتيرګړيو بازار ته ته ،چې کله کله به يې موږ هم له ځانه سره بيولو هغه به دجمعې لمونځ د تيرګړيو په جامع جومات کې کاوه نو کله چې به دجمعې لمونځ وشو بيا به په بازارکې د نرخونو پوښتنه کول شروع شول چې ددې بازار څخه موکور ته چاى ، بوره ، تيل ،مالګه او نور دضرورت وړ توکى را نيو ل ۰

د تيرګړو بازارته به دجمعې په ورځ له لرې ځايو څخه خلک د تجارت لپاره راتلل، دې بازارخورا ښه ګنه ګونه اوجم ،جوش درلود ، خو کله چې حسن خان په لغمان کې والى شو بيا دنوي ښار بنسټ يې دلغمان په ولايت کې کيښوده او د تيرګړو بازار او سني ولايت ته چې دعليشنګ اوعلينګار د ولسواليو په مرکزيت کې موقعت لري وليږدول شو ، والى حسن خان دلغمان نوى ښار چې مهتر لام ع په نامه ياديږ ى په ابا دو لو پيل وکړ۰

حسن خان د عمراني چارو سره خاصه علاقه درلوده هغه د لغمان ښار ته ښکلى بڼه ور کړه ، کلو او باڼدو ته يې سرکونه وويستل ، که څه هم پدې کار کې د ستونزو سره مخامخ وه مګر هغه وکولاى شو چې د خلکو په مرسته سرکونو پلونو ، پلچکونو او د نوي ښارد ابادولو چارې په پوره زحمت په مخ بوځي چې دلغمان خلک د هغه خدمتونه د قدر وړ بولي۰

وايي مخکې لدې چې حسن خان دلغمان ولايت ته راشي هغه دبغلان په ولايت کې والى وه ، هلته يې هم دبغلان دنوي ښار تهداب او اساس ايښى وه نو کله چې دنوي ښار کارونه بشپړ شول ،والى امروکړ چې تمام دولتي دواير دې نوي ښار ته انتقال شي ، مسولين والي ته راغلل اود ترانسپورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نشتوالي ستو نزه یې ور ته وړاندې کړه، هغه چې دا مشکل درک کړی وه نو ټولو کارمندانو ته یې امروکړ چې دخپل دفترونو څخه یو میز ،یا چوکۍ اویا کوم شی چې دوړلوامکان یې وي ،له ځانه سره واخلي چې په همدې ترتیب حسن خان خپله چوکۍ په اوږه کړه اوبې له کوم ترانسپورته د نورو مامورینو سره یو ځای د بغلان نوي ښار ته کوچ کشی وکړه۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثلورمه برخه

په کليو کې ودونه او دودنه:

په کليو کې د ودونو رواجونه ډير ستونزمن وه، د واده مراسموته د ډير پخوا څخه تياری نيول کيده ،ځيني کورنيو به په ځوم ډير باج او تاوانونه را وستل ، هغه يې مجبوروه چې دناوې لپاره ډول ډول جامې ،ګاڼې، زيور او ډير نورمجللو تحايفوبرسيره دناوې نژدې خپلوانو ته نقدي او جنسي تحايف برابر کړي او همدارنګه په واده کې دسيمې خلکو ته ميلمستيا جوړه اودهغوی دخوشحالي لپاره سازيان راوبولي،چې دې او نورملا ماتونکو مصرفونو ډيرکله ځوم دژوند تر پايه پوروړی ساته٠

دکلي هلکان به د سازيانو په راتګ خوښی څرګندوله ، يو بل به يې د واده دځای او د سازيانود ډلي نه خبر ول او ويل به يې چې نن شپه په بريا کوزکلي کې واده دی او دګلکي استا ديا ماجتي ، غلام ،پاينده اويا کومه بله هنري ډله بې واده ته رابللي ده ٠
سازيانو او ميلمنوته په کلي اويا هم د کلي ومخې ته مناسب ځای جوړوه چې تغرونه او کټونه به پکې پرا ته اود ګيسونـوپه ذريعه به روښانه کيده ، سندرغاړو به په وار سره ارمونيه ترغاړې کړه او خوږې سندرې او نغمې به يې ميلمنو ته اورولې، موظف کسانوبه چای،چلم او اوبه ګرځولې ، دسيل سيمه به دچلمونو او سګرټو په دودونو لړلې وه٠

په لغمان کې محلي سازيان ډير وه چې دهغوی د جملې څخه يو هم استاد ګل محمد وه چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلکي مشهوروه ،هغه به په سندرو کې د مستو بګتیو ،غزلو ، مصرو ، اوڅلوریزو تر څنګ ډیر په زړه پورې داستانونه او دیني قصې کولې،ښه کمپوز ، خوږې نغمې او سرودونه به یې غږول، کله کله به یې د خپل ځوی پاینده محمد سره چې په پاینده مشهور وه په سندرو کې فلبدیهه شعرونه په خوږ ونغموکې اورول اوشعري مقابله به یې کوله،همداوجه وه چې د عوامو خلکو ډیر خوښیده٠
پاینده هم خوږ اواز درلود او ښه هارمونیه یې غږوله چې ورسته بیا په یو ترافیکی پیښه کې ومړ او ګل محمد استاد تر ډیره وخته دخپل ځوی په غم کې غمجن پاته شو٠

په لغمان کې د مشهورو محـلي هنرمندانو له جمــلې څخه د استاد ګل محمد او پاینده ترڅنګ ډیر نورخوږ ژبي سندرغاړی لکه منګل استاد ، ماجتي استاد ، غلام محمد چې په غلامي مشهور وه، ملا ، ملنګ باغبان ،عاشق ملا شاګل ، زیړګل او ډیر نور وه چې په محفلونو کې د ملنګ جان، بهايي جان، او د لغــمان د شــاعرانو لکه علینګاری استا د ، محمد نور، د ګلکاریو بسملا ، اشکار ،حنان ، شهید ارمان، عمرزی وال ، ګوجوال ، فقیر سید بها الدین جان او نورو شاعرانو شعرونه په خوږو نغموکې کمپوزاوپه خــپلو خوږو اوازونو کې خلکو ته اورول٠

په همدې ډول ساز به تر سبا مازیګر دوام درلود ،مازیګر به ځوانانو ډولۍ به په اوږه کړه ،ځوم یا شاه به د ډولۍ ومخې ته او نورمیلمانه او دکلي خلک به د سازیانو دساز په بدرګه د ډولۍ تر شا ه د ناوې د راوستلو په مقصد روان شول٠

کله چې به د ناوې کلي یا کورته ورسیدل هلته به د نکاح لپاره د کلو مشران ، سپین ګیري ، ملکانو ، دیني علما ، دجومات امام او نور با نفوذه اشخاص په یوه خاص اومناسب ځا ی یا حجره کې سره راټول اوشرعي نکاح به دجومات دملاصاحب له خوا وتړله شوه چې پس له حجاب اوقبول څخه ځوم اودځوم خپلوانو ته د نکاح مبارکي ویل کیده او د نکاح خواږه به په خلکو تقسیم کړل شول٠

تر نکاح ورو سته به سازیانو بیا یوه پنجه مست ساز وکړ اوبیا به ځوم د خسر په کور کې د نوربوج او رواجونو سره پنجه نرموله، هغه داسې چې دکلي نايي ، ترکاڼ ، زرګر ، پښ، ګلکار ،اشپز او نورو به په وار سره دځوم ومخې ته کیناستل اوخپله حقداري به یې ځینې غوښتله او ځوم مجبوره وه چې داسیالۍ ترسره کړي او دهر یو سره حقداري او څه نقدې پیسې ورته ورکړي٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته له هغه به ځوم د ناوې خونې ته بیول کیده ، دناوې خونه چې دناوې دخورلڼو ،ښځو او ماشومانو څخه ډکه وه مخکې لدې څخه چې ځوم دناوې خونې ته ننوځي د نجونو لـخوا به د ناوې دخونې ورپورې ساتل کیده چې ورسته دځوشیبو څخه ځوم نجنوته دشیرني یانقدو پیسو په ورکولو سره د ناوې دخونې ور پرا نیسته او ځوم ته به د راتګ اجازه ورکړل شوه ، د ځوم په راتګ سره به په هغه باندې چاکلیټ ، نقل ،پتاسې او تورې پیسې له هرې خوا شیندل کیدې چې په خونه کې به سمدم غوغا جوړه شوه اوهرچا هڅه کوله چې ځانله په دې چور کې څه ترلاسه کړي او ځوم ته به پس له ډیرې ګڼوڼې دا موقعه پیدا شوه چې دناوې تر څنګ ځان ورسوي او دهغې سره یوځای ودریږي٠

بیا به دکلي نجونو اوښځوله چمبې یاداریا سره اوازونه پورته کړل او په مستو سندرو او نڅا ګانو به یې محفل ته خوشحاله بڼه ورکوله چې په همدې ډول پس له ډیرو ټوټکو اورواجونو به په خوشحالي سره ناوې ډولۍ ته بدرګه کیده او د ټوپکو او تفنګچو په ډزو سره په ډیرخوشحالي دځوم کورته راوستله ٠

دځوم په کور کې مخکې له دې چې ناوې د ډولۍ څخه کوزه کړی د ډولۍ و مخې ته به یې پسه اویا چرګ حلالوه او دناوې پښه به یې په وینو سره کوله چې وروسته له هغې به ناوې د ډولۍ څخه د کوزیدو اجازه ترلاسه کړه٠

د ناوې په کوزیدلو سره به د واده لمړۍ اواساسي مراسم ختم او ځوم کولی شول چې وروسته له ډیرو جنجالونو او کړاونویو څه ارام وکړي،خو سره لدې هم دناوې دریمه ، تخت جمعي او په اومه کې دپلار کورته تګ بیا دومره دجنجال او تشویش خبره نه وه٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځمه برخه
د نوي کال یاد نوروز میله:

د نوروز میله په لغمان کې لکه زموږ د هیواد د نورو ولایاتو په شان په ډیرو شاندارو مراسمو سره لما نځل کیدله ، د کلي هلکانو به هم په دی ورځ کې ځانګړي پروګرامونه درلودل، هغه داسې چې ټول به د کلي ومخې ته د ونو د تازه ښاخونو سره چې د نوي کال په موسم کې نوی غوټۍ او پاڼې کړې وې راوتل او د کلي د هر کور د ور مخې ته دا ترانه په لوړ او از اوروله :

ګــل ګـــل د نـــــو روز
خدای دې درکي شتمن روز
د شتمـــن روز برخه راوړی

ددې ترانې په اوریدلو سره به د کور خاوند د کوره څخه څه خوراکي توکي لکه وریجې ،غوړي، پیاز او نور هغه مواد چې د پخلي لپاره پکار یدل هلکانو ته نذرانه کول ، چې په همدی ډول هلکان به د کلي ټولو کورونو ومخې ته ورتلل او په کافي اندازه د ضرورت وړ مواد به یې تر لاسه کړل ۰

کـله چې به یې مواد را ټول کړل بیا به هلکانو بشـقابونه ، دیګ ، کاسې ، کفګیر ،غوړي ،مالګه او مسالې د خپلو کورونو څخه راوړل او په مناسب ځای کې به یې د پخلی تدابیر نیوه ۰

ورو سته له هغه به هرڅوک یو کار ته وګمارل شو ، چا به نغری جوړاوه چا به د سون لرګي برابرول ، څوک بـه په اشپزی بوخت شو ، چا به د ناستی ځای برابراوه، او یوې ډلې به د تیګې اچولو مسابقه کوله او څوک به بیا د خپلې د تبعې ملګرو سره په ګپ،شپ لګیاوه ۰

څو شیبې ورو سته به ډوډ ی تیاره شوه ،دسترخوان به هموار شو او هلکانو به په خوشحالي او خوند سره دنوی کال ډوډ ی یو ځای نوشجان کوله ۰

دنوي کال یاد پسرلي په موسم کې هوا معتدله او د تفـــریح لپاره مناسبه وي ،دښتې او غر ونه ، باغ او باغچې شنې او سرسبزه ، دغرونو په لمنوکي غاټول او ډول ډول خود رویه ګلان شنه کیږ ي چې د اموسم او طبیعت لغمان ته ځانګړې ښکلا او رنګ ور ببنبي ۰

دمهترلمک ع لمړنی ښوونځی :

محترمو لوستونکو !

کله چې مونږ دحیدر خانیو د کلیوالي ښوونځی څخه فارغ شوو ، ورسته دمهترلمک په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړنۍ ښوونځی کې چې دده زیارت دکلي په جومات کې یې موقعت درلودشامل شوو ،دا ښوونځی زموږ
د کلي څخه تقریباالس کیلومتره لرې پرته وه چې موږ به هره ورځ دې ښوونځی ته پلې ورتلو چې دا و اتین په اوله کې سترې کیدونکی وه خو بله چاره نه وه ، دکورنۍ غو ښتنه داوه په هرډول چې وي موږ بایدد درس او تعلیم نه بې بهرې پاته نه شو ۰

څه موده وروسته د مهتر لمک لمړنۍ ښونځی د ده زیارت د جومات څخه خپل اصلی ځای ته چې نوی یې دجوړیدوچارې بشپړې شوې وې او دزیارت دکلي په جنوب شرق او یو کیلو متری کې موقعت درلود انتقال شو ه ۰

دمهترلمک په لمړنۍ ښوونځی کې زموږ تمام همصنفیان په څلورم ټولګي کې شامل شول، دانبوونځی دعمرزیو ،چاردهي دسیمو او دلغمان د ولایت په مرکز یت کې موقعت درلو د چې پوه او مجرب استادان یې درلودل ، دهغو د جملو څخه ښاغلی استاد علینګاری چې ډیر با احساسه شاعر هم وه، ښاغلی استاد عظیم خان چې د ریاضی استاد وه، ښاغلی مولوی صاحب فضل الرحمان خان، ښاغلی حسین خان چې په بزرګ مشهوروه، ښاغلی خواجه محمد خان ، ښاغلی ستارخان ښاغلی سر معلم صاحب حبیبالله خان ، ښاغلی محمد اجان، ښاغلی سرمعلم صــاحب غفورخان ښاغلی محی الدین خان او ډیر نور ښاغلي او د قدر وړ استادان وه چې د هغوی له برکته ډیر شاګردان د پوهې او تعلیم لوړو مدارجو ته ورسیدل، او د وطن پرستي او پوهې په لباس سمبال ټولنې ته وړاندې کړل شول۰

لکه څنګه چې مخکې مو د ښاغلي علینګاري صاحب او د هغه د شاعرۍ په اړه یادونه وکړه لازمه ګنم چې دهغه دشاعرۍ په اړه څو کرښې اضافه کړم ۰ د استاد الینګاري اکثر اشعار د خوږ ژبی هنر مند پاینده او نوروسندر غاړوله خواکمپوز شوی دی، برسیره پردې علینګاري صاحب زموږ دښوونځی دهنراوکلتورپه برخه کې پوره همکاري درلوده، په ښوونځی کې د قلمی دیوالي
جریدې او همدارنګه په ښونځی کې دترانې د ټیم فعالول او نورعلمي او فرهنګي پرګرامونو په مخ بیولو کې خاصه ونډه درلوده، دښوونځی دترانې ټیم هر سهار په شاګردانو تمرین کیده چې د ښوونځی په مراسمو او دولایت په رسمي محافلو اوتجلیلونوکې زموږ دترانې ټیم خاص ځای درلود او ډیر ښه وطني ، با احساسه اشعار یې د ترانې تیم ته برابرول او شعرونه به یې په خپله لیکل چې دهغه له جملې څخه یوه ترانه چې څو بیته یې همدا اوس هم په ذهن کې راسره دي لیکم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان په پوهه کامل انسان شي
عقل يې سالم شي روح د جهان شي
شرف حاصل شي علم او ادب نه
نه چــې د مال او ملکو نصب نه
علينگاري به ســـتا په فرمان شي
عقل يې سالم شي روح د جهان شي

زموږ د ښوونځی د ترانې ټــيم د دې ترانې په اورولو سره په هغه محفل کې چې د روښان په ليسه کې جوړ شوی وه لمړی مقام تر لاسه کړ ۰
زموږ لپاره د مهتر لمک لمړنۍ ښوونځی په زړه پورې په دې وه چې دلته د حيدر خانيو د دهاتي ښوونځی په پرتله هر څه مرتب او منظم وه، درسي صنفونه ، منــظم تقسيم اوقات ، د هر مضمون لپاره مشخص استاد ، د ښونځی ادا ره او نور هر څه نوي وه ۰ د ښونځی سيمه به هره ورځ د ښوونځی د ملازمينو په واسطه پاکه او اب پاشي کيدله ، شاگردان مجبور وه چې په ټاکلي وخت درس ته راشي او د ښوونځی نظم او مقررات مراعت کړي، که څوک به بې موجبه ناوخته ښونځی ته راغی او يا کومه بله بې دسپلينی به يې وکړه ، هغه ته به د اداري له خوا جزا ور کول کيده ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه برخه

د روښان لیسه

درنو لوستونکو !

موږ دمهترلمک په ښوونځی کې ترشپږم ټولګي پورې درس او تعلیم وکړ، کله چې د شپږم ټولګي څخه فارغ او شهادت نامې موترلاسه کړې نو د زده کړې د ادامې په مقصد زموږ ټول اسناد او سوابق دمهترلمک د لمړنۍ ښوونځی د اداري له خوا روښان لیسې ته ولیږدول شول او هلته په اوم ټولګي کې شامل او د نورو نویو استادانو او همصنفیانو سره اشنا شولو ۰

د روښان لیسه چې په هغه وخت کې په لغمان کې یوا ځینۍ لیسه وه د مهترلام د ښار په مرکز کې یې موقعت درلود چې ډېرولرې ځایونو څخه لکه د الیشنګ او الینګار د ولسوالیو ، شمنګل
،عمرزایي ،چهاردهي، دقرغیو ولسوالۍ، مندروړ اونورو ولسوالیو، علاقه داریو دکلیو اوبانډو څخه ورته زده کوونکي د درس او تعلیم لپاره راتلل، چې ورسته بیا د زده کوونکو دمشکلاتو په نظر کې نیولو سره په سنګره، قرغیو ،او مندروړ کې نورې لیسې جوړې شوې چې ددې لیسو په جوړیدلو سره د شاګردانو ستونزې نسبي کمی او هرچا کولی شو چې په خپلو نژدې سیمو کې خپل زده کړې او تعلیم ته ادامه ورکړي۰ اکثرا شاګردان ښوونځی ته پلی یا په بایسکل راتلل،د ترانسپورت امکانات ډیر لږو خلکوته میسر وه ۰
دروښان لیسه ډیره پخوانۍ لیسه ده چې تعلیمی سویه یې دمجربو استادانو په لرلو سره ډیره لوړه وه اوډیر فارغان یې لوړ دولتي او علمي مدارجو او منصبونو ته رسیدلي دي۰
پدې لیسه کې ډیر زده کوونکي په تعلیم بوخت وه ، هرې دوره یې درې یاځلور ټولګي درلودل د مثال په توګه د اوم ټولګي به داوم الف، بي ،جیم او یا اوم دال په نامه یادید ل ۰

د روښان لیسه د حیدر خانیو دکلیوالي او دمهترلمک دلمړني ښونځیو په پرتله ډیر توپیر درلود ، صنفونه نسبی مجهز وه ، په هر صنف کې دتغرونو په ځای میز اوچوکی وې، زده کوونکي به په منظم وخت په دریشۍ کې ښوونځی ته راتلل،په ښوونځی کې ملي او نړیوالي ورځې لکه د د ښوونکی ، آزاد ی ، د مور او نورو تاریخی ورځو لما نځنه کیده ،ښکلې ډرامې به جوړیدلې چې شاګردانو او استادانو به پکې فعاله ونډه درلوده ۰ دروښان لیسې استادان هریو ښاغلی عظیم خان ، ښاغلی مولوی صاحب طاهر خان چې په خطیب مولوی مشهور وه، ښاغلی ستار خان ، ښاغلی متین خان ، ښاغلی خانګل خان ، ښاغلی ضیاو الحق

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان ښاغلی عبدالرزاق خان او ډیر نورد قدرور استادان وه چې همیشه یې د شاګردانو سره په درسي مشکلاتو کې مرسته او همکاري لرله۰

سیاسي کړۍ او ګوندي فعالیتونه:

درنو لوستونکو !

کله چې مونږ به د ښوونځی څخه رخصت شو ، نو زده کوونکي به ډلې ډلې د کور په لور روان شول او په لاره کې به ديني، علمي ، سیاسي او اجتماعي بحثونه کیدل۰
د شاګردانو یو ې ډلې به د درسونو په برخه کې یو د بل سره مرسته کوله ، په ځانګړې توګه دلوړو ټولګیو زده کوونکو د اوم او اتم ټولګیو د زده کوونکو سره۰

بلې ډلې به علمي او فلسفي بحثونه کول او یو شمیر نورو به بیا سیاسي بحثونه کول چې دمشخصې
موضوعګیرۍ یا ایډیالوژۍ لپاره یې کار کاوه، هغو به د کلو ،بانډو ،ولایاتو ،مملکت او په سیمه کې دخلکو حکومتونو او سیا ستونو په اړه خپل نظر خر ګنداوه ، چې اکثرا دا بحثونه په هیواد او نړۍ په کچه د فقر،بدبختۍ او بیعدالتۍ په مدار څرخیدل ۰
یو ې ډلې به د یـوې سیاسي ایډولوژي څخه او بلې به بیا د بل سیاسي دریز او موضوعګیرۍ څخه دفاع کوله۰ ددې حالت څخه داسې معلومیده چې مختلفو پا رټیواوګوندونو دځوانانو په مینځ کې دخپلو صفوفو دتـقویې په مقصد کار شروع کړی وه۰

دا بحثونه په زړه پورې په دې وه چې هر ډلې به په هیواد کې د بدبختیو عوامل په مختلفو نظرونو تحلیلونو او د یدګاهو کې ځیړل او ځوانان یې په هیواد کې دیوې عادلانه ټولنې د مینځ ته راتګ په مقصد مبارزې ته را بلل او په همد ې ډول به یې دخپلو علاقې وړ پارټۍ او تنظیمونو کې تنظیمول۰
ځینو بیا د اسلام مقدس دین ته د خدمت په منظور او په وطن کې د اسلامی اصولو دتدبیق په مقصد خلک جهاد ته را بلل او ددې ټولو بد بختیو اصلي لامل یـې اسلامي اصولو ته مراعت کیدو دلیل باله او خلک یې ددې مقدس هدف دعملي کولو په مقصد په اسلامي لیکو کې تنظیمول او کفر سره یې دجهاد نارې پـورته کړې وې۰

ځینو نورو بیا د مارکس او انګلز د ایډولوژۍ طرفداران وه چې هغوی ددې بدبختیو اصلي لاملونه په وطن کې د طبقاتي ژوند موجودیت باله او داسې یې تحلیل کاوه چې مونږ باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیربنا یا اساس ته تغیر ورکړو ، او په وطن کې دعادلا نه او انساني ټولنې د راوستلو لپاره کار وکړو او دهمدې هدف لپاره یې خلک طبقاتي مبارزې ته دصلح امیزه لارې رابلل ۰

ځینو نورو بیا د مارکسیستي سیاست په تایدولو سره د قهر امیز سیاست ترفدارو چې د مایوستانو په نامه یادیدل، بلې ډلې بیا ددې ټولو بدبختیو عامل د افغانانو په عدم اتحاد کې ثرګنداوه او د ټول افغان ملت یووالی اودیو موټي افـــغانستان د جوړولو ادعا یې کوله او خلک یې اتحاد او اتفاق ته رابلل ۰
پـــه همدې ډول هرسبا او ماسپښین د ښوونځی په لاره کې مونږ داسې بحثونو سره سر او کار درلود چې کله کله به دا بحثونو دومره مصروف ساتلو چې دا لس ، یولس کیلو متره منزل به را ته ډیر ذغرده شو او ستړیا به مو لږه احساسوله ۰

په همدې ډول په لغمان اودهیواد په نوروولایاتو کې دخلکو د پاکو اوسپیڅلو ،ملي ،وطني ،اسلامي او انساني احساساتو په ګټه اخستلو سره د سیاسي پارټیو صفوف ورځ په ورځ تقویه او په هیواد کې د ډلو ، ټپلو ، تنظیمونو اوګوندونو لپاره تهداب اینښودل کیده چې دیو واحد وطن ، دیـــن او ایین خلک یې په مختلفو ګروپونو پارټیو او تنظیمونو تقسیم او دنفاق اوبـــدبختي کندې ته ګذار کړل، چې ورسته بیا ددې فعالیـــتونو نتیجه زمونږ هیواد والو په خپل سر سترګو ولیده او احساس یې کړه ۰

خونږ ژبی سندر غاړی مرحوم ماجتي
غواړم په دې برخه کې دخونږ ژبي محلي سندرغاړي مرحوم ماجتي چې دلغمـــان دچاردهي په سیمه کې یې هستوګنه درلوده ، دهغه د شخصي ژوند په هکله ستاسو توجه راوګرځوم :

ماجتي چې همیشه یې پاکې جامې په تن اود پالاوی لنګی شمله به یې نیغه دروله دموسیقي دډیر الاتو لکه هارمونیه ، اکاردیون، ماندولین ،ګیتار،وایلون ،شپیلۍ یا فلوت ،تنبور او نورسره پوره اشنایي او مهارت درلوده چې همیشه به ددغو الاتو دجملې څخه یو ورسره لیدل کیده ۰
ماجتي همیشه د خوښیو په محفلونو کې خونږې سندرې کولې چې اکثره سندرې یې دمینې او محبت سندرې وې چې په ډېر سوز او ګداز به یې ویلې ۰
له سندرو څخه یې داسې معلومیده چې هغه به چیرې زړه بایللی وي، او د چاپه پټه مینه کې سوزیږي او همدې مینې دی شاعري ته هڅولی دی، چې په حقیقت کې همداسې هم وه ۰ هغه به د خپلې پټې مینې اظهار په سندرو کې داسې کوه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

مین چې شو مه په ګل ببو
ستي يې کړمه په سرو لمبو

په رښتیا سره د ګل ببو مینې ماجتي ډير زوراوه، د هغه دا سندره ډيره مشهوره شوه ، چې ور سته بيا په کابل راديو کې چې په هيواد کې يوا ځينی راديو وه ثبته شوې وه او هميشه به د راديو له لارې اوريدل کيده٠ ماجتي ورسته دد ې کړاونو په نتيجه کې په نا علاجه رنځ اخته شو چې دا نا علاجه مريضی د نری رنځ مريضې وه چې هغه يې د مرګ او نابودی لوري ته بيوه٠ داسې رنځ چې د علاج چاره يې نه وه ، هسې چې ورته لازمه وه د معالجې او تداو ي امکان يې نه وه برابر ، ماجتي هم د خپل را تلونکي په هکله ښه پوهيده ،هغه په يوه بله سندره کې چې شعريې خپل وه داسې ويل:

افسوس افسوس ځما په حال چې مې ارمان پاته شو
لکه د ګل په شان نازک مخ د جانان پاته شو

د ځنـــکدن اخرسلګۍ دي ترماراشه اشنا
دا دواړه سترګې مې نيولي ستا ديدن لپاره
د رقيـــبانو پـــه لمسون شولې له ماکناره
په اخرت کې زما لاس ستا په ګريبان پاته شو
لکه د ګل په شان نازک مخ د جانان پاته شو

زنې مـــې وتـړه په لاس دا زمـادی وصيت
رابـاندې وايه ځــوکرتـه کلـمه دشهادت
روح مې دا ستا په انتظاردی رانه غواړي رخصت
زما پـــه زړه کې دا داغونه د هجران پاته شو
لکه دګل په شان نازک مخ دجانان پاته شو

دجنازی کټ ته مـې چيغه کړه چې لاړی اشنا
سبا دوخـــته پـــه مزارکې راته وکړه دوعا
زما په شناختې باندې وکـړه دزړګي تسلا
زماد قـــبرخـــاورې تاته يو نشـــان پاته شو
لکه د ګل په شان نازک مخ دجانان پاته شو

داستا دسترګو په ګولۍ زړګی زما شو قلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترسترګو اوښکې تويومه سات په سات دم په دم
که راتــه راکړې دوايـــې د سرولبانو ملهم
د ماجتـــې ځينې اخر دغه جـهـــان پاته شو
لکه دګل په شان نازک مخ دجانان پاته شو

دا سندره زموږ په کليو او بانډو کې ډيره مشهوره شوې وه او ورسته ماجتي دا سندره هم په کابل راديو کې ثبته کړه چې اکثرا د راديو له لارې اوريدل کيده٠
ماجتي د نرى رنځ په نتيجه کې په ځوانه ځوانى کې ورو ورو خپله روغتيا او صحي حالت له لاسه ورکاوه، د هغه څخه په يو محفل کې چــا پوښتنه وکړه چې استاذه !صحت مو څنګه دى ؟
هغه په ځواب کې ورته وويل : چې نه مړ يم نه ژوندى ،خو بيا هم کوشش کوم ستا ســـود خوښۍ لپاره څو سندرې درته ووايم او د خـــپل د زړه خواله تاسو سره په سندرو کې وکړم٠
په ربښتيا سره ماجتي خوږ او دمينې ډک اوازدرلود چې دبده مرغه د ژوند کړاونو هغه ته نور موقع ور نه کړه چې د هنرپه هکله څو نور ګامونه پورته کړي، او دخپلې مينې او ارمانو غوټۍ يې خلاصې شي٠
ماجتي د نري رنځ په نتيجه کې ومړ ،د هغه مينه وال د هغه جنازې تـه ډير راغلي وه د هغه جنازه يې د چهاردهې د شاه ګذر بابا په جګې غونډۍ کې خاورو تـه ورسپارله ، نوکله چې خلک د جنازه څخه راوګرځيدل، کلي تـه درسيدو سره سم د هغه دا سندره چې :
افسوس افسوس ځما په حال چې مې ارمان پاته شو
لکه دګل په ښان نازک مخ د جـــانان پـــاته شو

په هماغه شيبه د راديوله لارې خپره شوه، خلکو له لرې څخه ددې سندرې په اوريد لو نور هــم غمجن شول او دحسرت او تا ثر اوښکې يې ترسترګو تويې شوې، او مرحوم ماجتي يې دخپلو هيلو او ارمانونو سره يوځاى خاورو ته سپارلى وه، خداى دې وبښى او روح دې ښاد او آرام وي٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

اومه برخه
حشر يا مشترک کارونه

حشر يا مشترک کارونه په سيموکې د بيالوپه پاکولو د سربندونو په جوړولو ، د شولو د بزغليوپه کرلو ، د سرکونو اولويو لارو په جوړولو او همدا رنګه په کليو او باندو کې د بامونو د کاګلولو ، د کروندې د محصولاتو په راټولولو ، په مړي او ژوندي او ډير نورو هغه کارونو کې چې د کليو د اوسيدونکو په شريکه همکاري په يوځاکلي ورځ اويومعلوم پروګرام سرته رسيږي،چې دا شريکې مرستې ياحشر د کليو د اوسيدونکو اويا هم کله ددولتي اورګانونو په غوښتنه ترسره کيږي٠

په لغمان کې د چاردهي د سيمې لويه بياله چې د بي بي حاحب د زيارت په ساحه کې د اليشنګ د سيند څخه سرچينه اخلي او د راه دار يا سخي پله څخه ورسته دچاردهي د سيمې دمځکو د خړاوبه کولو او په ورځيني ژوند کې دخلکو دګټې په اخستلو کې موهم اوحياتي رول لري ٠
ددې اونورولويو بيالو د اوبودعادلانه ويش او دګټې اخستلو په موخه هرکال نوی ميراو يادبيالې مسول ټاکل کيږي٠
ټاکل شوی ميراو دنده لري چې د بيالې ، بندونواوسربندونو د جوړول اودهغو د فعاليت څخه تل با خبره وي او د اوبو عادلانه ويش په نظر کې وساتي کله نو د بې خبره اوبې انصافه ميراو دکارپه پايله کې دکلو د اوسيدونکو دنفاق اوشخړولامل ګرځي چې داشخړې او ستونزې کله بيا په مرګ، ژوبلې او د سرونو په ماتيدوهم ختميږي٠

په لغمان کې دګرميو په موسم کې دلوړوغرونو واوري اوبه کيږي او په همدې موسم کې ډيرې وختونه ګلۍ ،بارانونه ، تالنده اوبريښنا د سيلابونودراوتلو لامل ګرځي چې په ځينو وختونو کې د مالي او ځاني تاوانونو ترڅنګ د فصلونو د خرابيدوسبب هم ګرځي٠
داسيلابونه د دريابونو اصلي مسيرونه بد لوي ، لوې لوې ونې او کمرونه چپه کوي ، کورونه او
ځاروي له ځانه سره په مخه کوي ٠
څرنګه چې سيلابونه دوچو دښتواو خوړونو څخه تيريږي چې شګې ، خاورې او بوټي له ځانه سره ليږدوي چې دا خړ سيلابونه د دې سبب ګرځي چې دسيندنوپه استقامت لوی سربندونه ويجاړ او بيالې د خاورواوختو په کيناستلوسره ډکې کړي چې د اوبو دبهيدو کميت په بيالو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې کموي، په همدې د ليل کليوال هر کال دبيالو دبيا پاکولو او د سر بندونو د بياجوړولو په تکل شريک کار يا حشر تر سره کوی٠

څه وروسته کله چې د اليشنګ د سيند د اوبو سر چينې يادغرونو د لوړو څوکو واورې د ګرمي د زياتيدو له امله اوبه شي نو د سينداوبه هم ورو ورو کميږي چې وروسته بيا په دې لوی سيند کې ديوې بيالې په اندازه هم اوبه نه وي ، په همدې دليل د چاردهي د سيمې خلک مجبوردي چې د خپل د اړ تيا وړ اوبه د الينګار د سيند څخه چې هميشه يې اوبه ډيرې وي استفاده وکړي هغه د اسې چې د الينګار د سيند څخه يوه بياله داالينګار دهمدې د رې په غربي برخه کې دغونډيو له پاسه چې ډير له پخوا نه کيندل شوې ده د چاردهي د سيمې په شروع کې د اليشنګ د سيند سره يوځای کيږي همدا بياله هر کال د چاردهی د سيمې او سيدونکي د سر بند څخه ترميم او پاکوي او د اوبو د نشتوالي ستونزه په اوړي کې د حشرونو په سرته رسولو سره حلوي٠

شفيع ماما يا دکلی نائي
زموږ دکلی نائي محمد شفيع نوميده ،هغه به د کلي داو سيدونکو او هلکانو د سر ويښتان ور اصــلاح کول٠
دکلي هلکانو دلنډو ويښتانو سره دومره ليوالتيانه ښودله خومشران داوږدو
اولويو ويښتانو طرفدار نه وه ، هلکان يې مجبورل چې د سر ويښتان لنډ کړي خو سره له دې نائي به د هلکانو ويښته برابر او ښايسته جوړول، هغه به نه هلکان او نه مشران خپه کول٠

شفيع ماما به دکليو هلکانو اواوسيدونکو خبر په مياشت کې يو ځل اخيسته او د سر ويښتان به يې ورته اصلاح کول چې په اوجوره کې به يې د فصلونو د لوګڼ په موسم کې په کروندو ګرځيده او خپله برخه د لو شوي فصل صدری يا ګيډی تر لا سه کوله او وروســته بيا د درمند د تللو په وخت کې هم نائي ته برخه بيليدله٠

لکه څنګه چې موو ويل شفيع ماما تنها زموږ دکلي نائي نه بلکه دچاردهي دنورو کليو اوبانډو اوسيدونکونائي هم وه چې د فصلونو د لوګڼ په موسم کې به د ډيرو غلو دانو څخه برخه مند وه، هغه به تل په کلو او بانډو ګرځيده او په سيمه کې به د ټولو پيښو څخه با خبره وه نو په کليو کې چــې به کومه د خوښي ، مړي يا ژوندی خبره وه هغه دنده درلوده چــې خلک خبرکړي ٠

د روژی مبارکه مياشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روژې په مبارکه میاشت کې د کلي سپین ږیري، ځوانانو او هلکانو ټول د روژه ماتې لپا ره
دکلي جومات ته راتلل، روژه ماتی، خیرات یا نذر به یې له ځانه سره جومات ته راوړه ،
دجومات ومخې ته دماښام دلمانځه د اذان څخه څو شیبې دمخه د کلي هلکان او ماشومان را
ټولیدل ،نوکله چې به ملا صاحب دالله اکبرا واز پوره کړ، ټول ماشومان به د کلي په کوڅو کې
په لوړ اواز ویل ، روژه ماته کړی د روژه ماتې اذان وشو چې په همدې ډول به ماشومانو او
هلکانو د کورنیو روژه دارانو ته خبر ورکاوه تر څو هغوي په اطمینان سره خپله روژه ماته
کړی ۰

د کلي اوسیدونکي د ماسختن د تراویح لمونځونو ته هرو مرو راتلل د تراویح لمونځ زموږ له
پاره ډیر په زړه پورې وه، هلکان به حتمي لمانځه ته راتلل خو تعامل دا وه چې هلکان به
دلمانځه
په وخت کې دجمعې په ورستي صف کې دریدل۰
هلکان به روژه نیولو ته هوسیدلو چې د جومات ملا او د کلی سپین ږیرو تشویقول او ویل
به یې چې په دې عمر کې روژه نیول ډیر ثواب لري او خدای پاک یې تاسو ته اجر درکوي۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتمه برخه

لغمانۍ اوګره اود هغې ډولونه :

لغمانۍ اوګرې ،د پخولو ترتیب او د هغه دډولونو په اړه ښاغلي نجم الدين سعيدي په زړه پورې مطالب را ټول کړي چې د سعيدي صيب ليکني ته بې له تصرفه په دې برخه کې ځای ورکړ شوی دی ،هیله مندیم چې ددرنولوستونکو د پاملرنې وړوګرځي ۰

د پخولو ترتیب:

اوګره او د هغه د پخولو ترتیب ډیر ساده او اسان دی هغه داسې چې غټې وریجې دګرمو اوبو سره پاکې پریمنځې کله چې وریجې بریمنځل شوې په ایشیدلو اوبو کې یې تر هغه ویشوي چې نرمې شي چې دغه نرمې شوې غټې وریجې داوګرې په نامه یادوي چې په لاندې مختلفو ډولونو ترې ګټه اخیستل کیږي ۰

لمړی- اوګره دکرتو سره:

کله چې اوګره پخه شي هغه په نا شکن یا عادي غوري کـې را باسي او د غوري په مینځ کې ښکلی ځرخنی ورته جوړوي او پدې ځرخنی کې سولول شوې کرت چې مخکې یې په کرتمال کې سولولي وي ځايو ي او بيا زيږ غوړي ، واز ده ياعادي غوړي په ارکاره کې ښه سره کوي او په ځرخني کې د سولول شوو کروتوله پاسه اچوي ،ورسته بيا په غوري کې د اوګرې له پاسه سابه، شلغم ، پخه شوې وچه غوښه د لوبيا سره په ښکلي نظم ځا يوي او د دسترخوان په سر يې ګدي چې د تعامل سره سم هرغوري د دوو څخه تر درې کسانو لپاره او که د کورنیو اویا دمیلمنو شمیر ډیر وي په همغه اندازه د غوریو شمیر هم ورزیاتوي ۰

کله کله په اخر کې د اوګرې ځرخنی ورانوي او کرت او اوګره ګډوی چې هغه ګډه شوې کرت او اوګره بیاځانله خونداوطعم لري ۰

دوم- اوګره دکنډ یا دغوا د عادي شیدو سره:

کنډ :هغه شیـدې دي چې غوا يې نوی خوسکی زيږو لی وي، پدې ډول اوګره کې په ځرخني کې کنډ يا شيدې ځايو ي اوکله کله سره شوي غـوړي هم دپاسه پرې اچوي ۰

دریم -اوګره د مستو یا شړمبو سر :

دا هم دهمغې اوګرې یوه بله نمونه ده چې په ځرخني کې یې مستې ځايو ي۰

د شړومبو سره اوګره په شړومبه کې ګډوي او د نوش پیاز یا عادي پیاز سره ترې استفاده کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

.
شړومبې او اوګره د لغمان په چارباغ کې ډیررواج لري ، ددې سیمې خلک د شپې له خوا اوګره پخوي او د شړومبو سره یې ښه ګډوي ورسته د دې ګډې شوې اوګرې سرور پټوي او د بیالې تر غاړې یې د اوبو په سرګدي او د سهار له خوا ټولـه کورنۍ په دسترخوان سر راټولیږي اویوځای ترې استفاده کوي ۰

څلورم - اوګره د لاونډ سره :
لاونډ یا)کړو (یو مخصوص تعم دی چې د شړومبو څخه یې جوړوي هغه داسې چې د مستو شړمبه په یو ظرف کې اچوي او یو اندازه اوړه ورسره ګډوي تر څو اوړه په شړومبه کې ښه حل شي او په نغري یې ګدي تر څو ښه وایشول شي پس له هغه په ارکاره کې څه میده شوي پیاز په غوړیو کې سره کوي او په ایشل شوي شړمبه کې چې اوړه په کې حل شوې ورزیاتوي او د ځمځۍ سره یې نور هم خلتوي چې پـس له یو معین حرارت څخه خوندورلاونډ یا)کړو (ترې جوړیږي چې دالاونډ د اوګرې په څرخني کې ځایو ي اوکله کله د سره شوي غوړي هم د پاسه پرې اچوي او په خوند او مزې سره ترې استفاده کوي ۰

پنځم -شوله:
شوله دغټو وریجو څخه جوړیـږي ، هغه داسې چې اول په غوړیو کې څه پیاز سره کوي او ورسته څه اوبه یا د پخې شوې غوښې ښوروا پکې ور زیاتوي کله چې داښوروا وخوټید له پریمځل شوې غټې وریجې پکې اچوي چی پس له معین حرارت څخه ورته دم ورکوي او پس له هغه وازده په ارکـارۍ کـې سره کوي او د شولې د پاسه یی اضافه کوي چی خوندوره شوله تری جوړیږي ۰
د اوګرې یو بل قسم سبوناکه ده چې په شوله کې سابه ورګډوي او د سبوناکې به نامه خوندوره شوله تری جوړیږي چې د هغه د پاسه هم د وازدې یا غوړیو جغ باسي ۰

د اوګرې نور اقسام زموږ د ګران هیو ادو په نــور ولایاتو کې هم مروج دی لکه د پکتیا او خوست په مناتقو کې چــې د ډنډکي په نامه یې یادوي او پخول یې د لغمانۍ اوګرې سره فرق لــري ۰ همدارنګه د کابل په شمال کې لکه ګلدره ، شکردره او غوربند کــې چې د شولې غوربندي په نامه یادیږي په هغه کې کوفته ، لوبیا او ترخه مرچ ورګډوي۰

باید وویل شي دغټو وریجو رواج د شرقي هند وچین څخه افغانستان ته انتقال شوی چې د پخولو ترتیب یې د نورو هیوادو سره توپیر لري ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لغمان کې داوګرې یا غټوو ریجو د استفادې ترڅنګ دمینو وریجو څخه چې د سرده دریدونې او یا ګرمه وریجو په نامه یې یادوي هم استفاده کیږي او دلغمان په مختلفو سیمو کې لکه د الیشنګ او الینګار په درو کې ، د چاردهي ، حیدر خاني ، ماشه خیل مندروړ ، قرغیو او ډیرونورو ځایو کې کرل کیږي ·
لغمانۍ وریجې زموږ په وطن کې خاص شهرت لري او د هغه څخه خوندور پلو ، دمپخت ، شکربته او قابلي پلو پخوي چې زموږ د هیوادوالو دسترخوان ته ځانګړی خوند او رنګ ورکوي ·

تیر یادونه

خړ سیندونه سیلابونه مې یادیږي
د وطن شنه شنه فصلونه مې یادیږي

د ودونو او دودونو رواجونو
ها دیرې ها مجلسونه مې یادیږي

سندریزخوږې نغمې د حجرو مینځ کې
ها ګیسونه او کټونه مې یادیږي

د مرغیو ګڼه ګونه او سیلونه
د چق مق ټوپک غږونه مې یادیږي

د قزلاقو او یارمخچو په موسم کې
د دامان د غره دامونه مې یادیږي

په جوزا کې د توتانو په موسم کې
د فصلونو درمندونه مې یادیږي

مصلۍ او ددرمند شاخۍ په لاس کې
تورچنګړلوی لوی چجونه مې یادیږي

د دهقان په لاس چې تیګه د میزان شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپکۍ او خجورونه مې یادیږي

د چینی نه د اوبو منگی په سر کې
ها د پیغلو کتارونه مې یادیږي

مړ اوبل داوربلکو الوتنې
د بامو د سر خوبونه مې یادیږي

په اختر کې د ځوانانو ډلې ډلې
ها میلې او اتڼونه مې یادیږي

د پی مخو ښکلو پیغلو بیر او بارکې
هغه لوی لوی زیارتونه مې یادیږي

رنگ په رنگ ښکلې جامې د طاعتونو
په مسجد کې ښه وعذونه مې یادیږي

څومره ښکلې څه ښایسته کلي باندې دي
جم او جوش دبازارونو مې یادیږي

یادول یې زیاتوي د زړه دردونه
افغاني ها تیر وختونه مې یادیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهمه برخه

په لغمان کې او سيدونکي قامونه او پرګنې

درنو لوستونکو!

دکتور محمد سعيد «سعيد افغاني» په خپل کتاب کې چې)زما ژوند (په نامه يادېږي او په کال) 1365 (هجري کې خپور شوی په لغمان کې اوسيدونکي قامونه او پرګنې په لاندې ډول شرحه او معرفي کړي دي:

اول: « ساپي »

په افغانستان کې د صافيو قوم يو لوی او مشهور قوم دی چې وايي ددوئ اول نيکه د قندهار دغوري مرغی څخه راغلي دي او ددوئ نسبي سلسله د پښتنو په قامونو کې په درانيو باندې ګډيږي، وايي صافي په غلجيو نه ګډيږي بلکه د غلجيو سره د درانيو په وسيله ورورګلوي لري .

دصافيو د قامونو غټې ريښې په لاندې ډول دي ٠

الف–ودير

ب-ګربز

ج–مسود

د « ساپيو » د قوم پرګنې په ټول افغانستان کې خپرې دي خو دافغانستان په شمالي برخه کې ، کوه « ساپي» محمود راقي ، کو هستان ، او تګاب ددوئ اصلي او مهم مرکزونه دي ا و په مشرقي کې د کنړ « ساپيان » شهرت لري او هغه ځای دځوکۍ په لسوالۍ ، با ډ يل،مز ار ، دپيچ په دره ، د سر حد څخه اخوا په سره کمر او د کنړ په نورو سيمو کې اوسيږي. ساپي به کامه کې لويه سيمه لري ، ساپي په لغمان کې دعمرزيو ، سالاب ، ګړګړ ،باړيخی ، صبر اباد ، په سيمو کې هستوګنه لري ، په الينګار کې نازي هم « سا پيان» دی ٠

وايي: چې په کوزه پښتونخوا کې وزير هم په اصل کې د ودير صافيو يوه ريښه او مسود يې بله ريښه ده ٠

دلغمان په عمرزيو کې صافيان په درې پلرونو تقسيم شوي دي ٠

۱- د خير محمد بابا اولاده ده چې د خير اباد کلی يې مرکز دی او لاندې ريشې لري٠

پايه خيل ، ياسين خيل ، تورخيل ، اياز ٠

۲- د عبدالمحمد بابا اولاده چې په ادو خيلو مشهور دي ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- دابراهیم باباچې په ابرهیم خیلویادیږي اوس په عمرزیي کې دخیر محمد بابا اولاده دیره ده خلک عاجز او په اقتصادي فشار مواجه دي، ولی دغه خلک ډیرزړه ور او په میړ انې شهرت لري.

دویم: د ساک ، سهاک:

دساک قوم د لغمان ولایت په مرکزي سیمو کې اوسیږي او ددوئ ریښې موسی خیل او شمشیر خیل دي اود افغانستان په نورو سیمو کې هم هستوګنه لري ۰

دریم - تره خیل:

دوئ د لغمان ولایت د تندیو په کلي کې اوسیږي او زیاتره یې دکابل شمال شرق خواته د ترخیلو په قریه کې هستوګنه لري چې ددوئ یو ځو با اعتباره خلک د وخت ددربار قابچي باشیان وه او د پور اعتبار خاوندان کڼل کیدل ۰

څلورم: رستم خیل:

ددوئ څه میشته کورونه د لغمان د ارمل به قریه کې اوسیږي او څه نور یې کوچیان دي چې داوړي په موسم کې یخو سیموته ځي اوپه ژمي کې بیرته لغمان ته راځي،مالداري اوسودا ګري ددوئ کسب دی ۰

پنځم – خروټي:

دوئ دلغمان د عمرزیو د علاقې په جنوبي برخه او د افغانستان په نورو برخو کې اوسیږي او ډیر مشهور قام دی ۰

شپږم: عبدالرحیم زي :

دلغمان ولایت د مندروړ په سیمه کې اوسیږي او په کابل کې هم کورونه لري په دوئ کې ښه با همته خلک تیرشوي دي ۰

اوم -هودخیل:

دوئ په ودخیلو شهرت لري او د لغمان د قرغیو د ولسوالۍ په برخه کې لویه سیمه لري او پــه کابل کې د کابل شرقي خوا ته اوسیږي.

اتم - جبار خیل:

دوئ دلغمان د قرغیو د ولسوالۍ په سیمه کې معزز کورنۍ دي . په دوئ کې د قامي ملي مشران اوتاریخي خلک تیر شویدي ۰

نهم - تره کي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوئ دلغمان دولایت په ځینو سیمو کې میشته او کوچي کورونه لري او اوښانو او څارویو په روزنه مصروف دي او د افغانستا په غزني او قندهار کې شتون لري.

لسم - پشه ئي:

دوئ دلغمان ولایت تر څنګ یوه کلی لري چې د پشه ئي کلي په نامه یادیږي ، دوئ ځانته خاصه ژبه لري چې هغه هم په پشه ئي یادیږي . دغه ولس د الیشنګ د درې په لوړو برخو لکه دولت شاه او فراجغان کې هم او سیږي او په پشه ئي ژبه خبرې کوي ۰

یولسم - هزار میښ:

دوئ دلغمان ولایت د تیرګړو په علاقه کې پراته دي او غریبکاره خلک دي ۰

دولسم - میچن خیل:

دوئ دلغمان د عمرزیو د علاقې شمال ته یو لوی کلی لري دوئ هرې خوا ګر ځي او د نظرانې په ټولولو کې مصروف او دښه مهارت خاوندان دي ۰

دیارلسم - ناصر:

دوئ دلغمان ولایت د مندروړ د سیمې په جنوبي برخو کې ، او همداغسې د کابل شکردره او د افغانستان په نورو سیمو کې اوسیږي دا خلک زړور او جنګیالی دي ۰

څوارلسم – اکاخیل:

دوئ هم دلغمان د عمرزیو دمنطقې په شمالي برخه کې میشته او کورونه لري د اوښانو او رمو روزنه کوي او د غره څخه لرګي راوړي او خر څوي یې ۰

پنځلسم – دیګان) دهکان):

دوئ په دري خبرې کوي او کورونه یې د افغانستان په نورو سیمو کې هم شته ۰

شپاړسم – محمد زي:

دوئ ځای ځای کورونه لري او د محمد زیو پا د شاهي کورنۍ په وجه دوئ هر چیرې ښې آبادې ځمکې تر لاسه کړي دي ۰

اولسم - ریکا ګان:

دوئ دلغمان ولایت د چاردهي په علاقه کې محدود کورونه لري او دکابل ریکا خانه ددوئ اصلي مرکز دی.

اتلسم - عمرخیل:

دوئ دلغمان د چاردهي) شاه ګذربابا او قلعه اخوند کلي تر څنګ (کې زمینداره کورنۍ د ي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د کابل په میدان کې هم زیاتې ځمکې لري ۰

نولسم - وریا خیل:

دوئ د لغمان د ولایت د عمرزیو د علاقې په لر او بر کې هستوګنه لري او خلک یې کاریګر او دهقان کاره دي دوئ د کابل په پغمان او دبغلان دولایت په مرکز کې هم ځمکې او کورونه لري.

شلم – وردګ:

دوئ دلغمان ولایت د عمرزیو دعلاقې په جنوبي برخو کې او سیږي او په کابل کې د وردګو په علاقه کې مشهور قوم دی ، په دوئ کې ښه د کار او میړاني خلک تیر شویدي او د انګلیسانو داستعمار په مقابل کې د غازي محمدجان خان مبارزه د هیریدو نه ده دا قام تل په سیاسي جریاناتو کې لاس او برخه لري ۰

یویشتم - تاجک:

دوئ په لغمان او د افغانستان په نورو ولایاتو کې او سیږي ژبه یې دري ده۰ چې دفارسي ژبې سره لږ تو پیر لري. وایي دري د دربار څخه اخستل شوی او دا ژبه یو وخت د درباریانو ژبه وه ۰

دوه ویشتم– میرعلي خیل :دوئ دلغمان د باد پښ په علاقه او نورو سیمو کې او سیږي ۰

درویشتم - نیازي:

دوئ دلغمان د ولایت داعلینګار په سیمه کې پراته دي ددوئ کورونه د کابل جنوبي خواته هم شته ، وایي دوئ د صافیو یوه ریښه ده۰ څوک وائي: چې دوئ مستانه کورنۍ ده.

نیازي په کندوز اوخان آباد کې هم ځمکې اوکورونه لري ،چې غټ کلي ئې ملرغی نومیږي نیازي د پاکستان د پنجاب په سیمه کې هم ډیر شمیر او سیږي. نیازي د تخار ولایات د تالقان دمرکز او مربوطاتو کې لکه دقو لبرس په سیمه هم او سیږي ، خصوصآ په قو لبرس کې ډیرې ځمکې او کورونه لري.

څلورویشتم -اړوکي:

دوئ د لغمان د الینګار په منطقه کې او سیږي او ددوئ تر څنګ خانی او اختیار خیلو په نامه نور پښتانه قامونه هم پراته دي ۰

پنځه ویشتم ــ الکوزي)الکوځي):

دوئ په لغمان کې لږې کورنۍ پیدا کیږی مګر د افغانستان په نورو ولایاتو کې هم شته او مشهور قام دی۰

شپږویشتم: سادات:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوئ دحضرت محمد صلی الله علیه وسلم اولاده ده په لغمان کې ځای په ځای کورونه لري ، دوئ ته میران او پاچایان هم وایي په لغمان کې خواجه ګــان د ابوبکر صـــدیق) رض («حضرات» او د حضرت عمر فاروق اولاده هم شته ۰

اوه ویشتم - لطف الله خیل: دوئ دلغمان ولایت د تیر ګړو خانان او هلته د سنګ تو ودې) سنګ تودو (د قریه اوسیدونکي دي۰

اته ویشتم – بابکر خیل : دوئ د لغمان ولایت د الینګار د سیمې مشهور خانان دی او په کابل کې هم کورونه لري ، او درباري خلک ؤ.

نه ویشتم –نورستاني:

په لغمان کې ددوئ کورونه شته خو د لغمان شمال ته د نور ستان سیمه یوه لوی ولایت دی چې اکثره یې په ځانګړې ژبه غږیږي)سانسکریت (، دوئ د امیرعبدالرحمن په زمانه کې تابع او مسلمان شویدي د امیر حبیب الله خان په دوره کې ددوئ ډیرې ښځې او نجونې دوینځو په توګه دهغه دربار کې خدمتونه کول. چې د امیر امان الله خان په دوره کې آآزادې کړل شوي۰

د نورستان دخلکوبچیان د امیر عبدالرحمن خان په دوره کې دربار ته لاره پیدا کړه چې په دې اثر ډیر پاخه او پوره خلک پکې وروزل شول چې بیا ورسته د افغانستان په اجتماعي ، ساختماني سیاست او ازادي په ساحه کې لوی رول درلود ، امیر حبیب الله په لغمان کې د قلع السراج تعمیر او باغ اباد کړ ، دا ځای په ژمي کې د امیر حبیب الله ژمني پلازمینه وه چې د بچې سقاو په وخت کې دا دملت په پیسو اباد شوی تعمیر وران او ویجاړ کړ شو ، امیر حبیب الله خان به د لغمان په کله ګوش کې هم میلې چړچې او شکار کا وه چې اخر هم هلته د شپې له خوا په خیمه کې د یو نامعلوم شخص له خوا وویشتل شو دده د مرګ څخه وروسته دده ځوی امیر امان الله خان باچا شو ۰

دیرشم – درګي: دوئ دلغمان ولایت په شمال شرق د شمنګل په قریه او د درګو د اوبو له پاسه کلو کې اوسیږې او کوچیان هم لري ۰

یو دیرشم –علی خیل:

دوئ د لغمان ولایت په شمال شرق دشمنګل او صابره ډوپی، کلي کې اوسیږي او څه کورونه یې په کابل کې هم شته ۰

دودیرشم –ابراهیم خیل : دوئ د لغمان د ولایت د مندروړ په علاقه کې شاو خوا میشته دي ۰

دري دیرشم –محمد خیل : دوی د لغمان په ولایت کې هستوګنه لري ۰

څلور دیرشم –خیرو خیل : دوئ لغمان د ولایت د مندروړ په جنوبي ساحو کې پراته دي ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه دیرشم – قولان :

دوئ لکه د کوچیانو په شان کابل او مشرقي او په خاصه توګه کابل ، لغمان ته تګ راتګ کوي او د تجارت کسب یې درلود مګر اوس یې په کابل کې ډیر کورونه او تجارتونه پیدا کړي دي ۰

شپږ دیرشم – اهل هنود :

دوئ هم دلغمان ولایت د تیر ګړو په کلي کې ساکن دي او هلته ځانله درمسال لري چې خپل دیني مناسک هلته اجرا کوي دوئ هم تجارت پیشه دي او د تیرګړوپه پخواني بازار او اوس دلغمان په ولایت کې دوکانونه لري ۰

درنو لوستونکو !

د لغمان په ولایت کې اکثر خلک په پښتوژبه خبرې کوي او په دوهمه درجه کې دري ژبه ډیرویونکي لري اونورې ژبې یې لکه پشه ئي او نورستاني او شاړي دي چې په اقلیت کې حسابیږي۰ دلغمان ولایت د قامونو او ولسونو په رینبو کې زیاتې مطالعې او څیړنې ته ضرورت دی او په اقتصادي ، جغرافیوي او تاریخي مسایلو کې یې بحث پوره ریسرچ غواړي ۰

په عمومي لحاظ د لغمان په ولایت کې د قومونو مختلفې پرګنې پیداکیږي او داسې معلومیږي چې دتاریخ په اوږدو کې په لغمان باندې ډیر مختلف انقلابونه ، تحو ولونه او تطورات راغلي دي ، خو ددې ټولو سره سره باید ووایو چې اوس هم دلغمان ولایت اکثره کورونه د خټو ، پخې یا خامو خښتو کورونه بې نقشې ابادې او په بې نظمه توګه عمومي ژوند د مشکلاتو او لانجو سره مخامخ دی همدارنګه اوس هم هلته اکثرا د لمړ ی پیړ ی ددورې دودونه ،رواجونه روان دي ۰

د لغمان خلک د زیات طبعي ذکاوت لرونکي دي او خاوره یې د زراعتي او تخنیکي ښه بدلون لپاره اماده ده ۰په ډیر تاسف سره بایدوویل شي چې په لغمان کې دقامونواو پرګنو د نفوسو تراکم ، بې کاري او بې غوري زړه سوزونکی ده چې د قدرت خاوندان باید ورته جدي او خاصه پاملرنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسمه برخه
د لغمان په کلواوباندو کې د اخترونو رواجونه:

د لغمان په کلوکې د اخترونو دودنـه او رواجونه ډیر په زړه پورې دي، کلي وال د اختر په ورځو کې تفریحي پروګرامونه لري ، هلکانو ته یې مور او پلار نوې جامې رانیسي چې د اختر په سهار هر څوک خپلې نوې جامې اغوندي او د کور د مشرانو سره د اختر د لمانځه لپاره جومات ته ځي، کله چې د اختر لمونځ وشو نو د اختر د مبارکۍ لپاره د خپلو خپلوانو او دوستانو کورنو ته ځي ۰

په اخترونو کې دلغمان ولایت په مختلفو سیمو کې لکه د مهترلام بابازیارت ، د ولایت په مرکز ، دتیرګړو په پخواني بازار ، داستانې کلی چې دچاردهي په سیمه کې موقعت لري، بي بي هاجره ، بي بي صیب،مندروړ ،قرغه یي ،الیشنګ او الینګار په ولسوالیو کې په زړه پورې پروګرامونه اومیلې جوړیږي۰
دکلوهلکان دخپلو مشرانوسره میلې ته ځي ، رنګ شوې هګۍ جنګوي او دکور لپاره ماهي ،ځلوبۍ ،کجورې ، وچې او تازه میوې او نور خوندور خوراکي توکې د اختر مبارکۍ کور ته له ځانه سره راوړي ۰
مسلمانان په کال کې دوه مذهبي اخترونه لري چې یو یې کوچنی اختر دی چې د روژې د مبارکې میاشتې له تیریدو څخه وروسته راځي او بل لوی اختر دی چې د کوچني اختر څخه دوه میاشتې او لس ورځې وروسته راځي ۰
په اسلامي هېوادونو کې دغه دواړه اخترونه په ځانګړیو مذهبي او دودیزو مراسمو سره نمانځي چې په یادشوو هېوادونو کې د اخترونو مذهبی مراسم یو ډول او په دودیزو برخو کې له یو بل سره تو پیر لري۰
خلک د اختر له لمانځه وروسته خپل کورونو ته ځي په کور کې کشران مشرانو ته د اختر مبارکي ورکوي او بیا نږدې ګاونډ کورونو ته ورځي او له یوه کور څخه بل کور ته ورځي او د اختر مبارکي له یوې مخې پیل کیږي۰
که څوک د قرباني کولو نیت لري نو کوچنی حیوان لکه وزه او یا پسه په کور کې قرباني کوي او که څوک په لوی څاروي کې شریک وي لکه غوا ،غویي، اوښ،مېښه ،نو بیا په لوی څاروي کې اوه تنه شریک کیږي۰
د شرعي اصولو له مخې د قربانۍ غوښه په درو برابرو برخو ویشي، یوه برخه یې ځان لپاره جلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او بله برخه دبیوزلو لپاره اودریمه برخه دخپلو خپلوانو لپاره جلا کوي چې بیوزلو اوخپلوانو ته په تقسیم سره غوښه ورلیږي٠

خو په ځینو سیمو کې بیا د قرباني غوښه په درو برخو نه ویشي. د خپلو او بیوزلو برخه د اختر په ورځو کې پخوي او هر څوک چې ورکره ورځي هماغه غوښه ورته راوړي ٠ د اختر په ورځو کې هغه خلک چې له یو بل نه خپه وي د لاسه کیږي او کینې له منځه وړي٠

ښځې او په ځانګړې توګه پېغلې نجونې د اختر په ورځو کې ډلې ډلې زیارتونو ته ځي چې له ډېرو لیرو ځایونو نه، مشهورو زیارتونو ته رواني وي او د ورځې ډېره برخه هلته تېروي٠

د اختر په شپو ورځو کې دخواږو شیانو اخېستل زیات وي ، ډېری سوداګر کلچې، میټایي، کیک او هګۍ راوړي او د روژې وروستۍ اوونۍ کې د همدې توکو د خرڅونې له امله بازارونه له ګڼې ګونې ډک شي

غواړم په دې برخه کې ستاسو توجه خپلې یوې لنډې ادبي ټوټې ته چې سر لیک یې دی کوم اختر؟ راوګرزوم :

کوم اختر؟

زموږ دکلي دتروږمۍ مـاښام څخه څوشیبې دمخه دکلي یو تنکي لس کـلن هلک خـوشحـاله بریښیده ،دهلک دخوشالۍ علت یو هم دا وه چې هغه د سبا ورځې د اختر د راتګ څخه خبر شوي وه٠ هلک ته دهغه موراو پلار د اخترلپاره نوي جامي ،څپلي اوواسـکت رانیولـي وه چې هغه په همـدي ماذیګرقضادسباورځې نوې جامې اودنـږدي دوسـتـانو د اختر مبـارکـۍ تحفې په خپل وجود کې تمثیلولې اوهمدا وجـه وه چې هلـک ته یې خوشحاله ښه ورکـړې وه،په ریښتیـا سره کـوم اختر چې ماشوم ته سبا راتلـونکی وه، نه تنها هغه ته بلکې دکلي ټولـو اوسیدونکوته یې دخوشحالي زیـری ورکاوه.

هو،کوم اختر ؟ دکوراوکلي اختر،اوکه دمهاجرواختر،کوم چې دخپل کور،کلـیو اوبـانډو څخه لرې په پردي وطن کې لمانځي ؟دایو څـرګنده خبره ده چې اختر هر چاتــه هرچیرې او په هرځـاي کې چې وي پوره اویانیمه خوله خنداا وخوښي وربښي.

نو اختر کوم اختر؟

دادځـوانـانـودخـوښیو اختر
د پیغـلو نجـنو دټـالیو اختر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کــور او کـــلـي اخـــتـر
چـــي لـوړ دودونـــــه لـري

د ســپـوراو پـــــلي اخـتر
ښــه رواجـــونـــه لـــري

دا د خــوښيــواتـنــونو اختر
دا دخوشحاله ســرودونـوا اختر

دی دبیوزلوکونډو رنـډو اختر
د یتیـمـــانو او بـربـنــډو اختر

د غریبـانو او خـانـــانو اختر
د مسلمـانودینـــــدارانو اختر

وي مبارک دې په تمـامو خلکو
وي برکـت دې په تمامو خلکو

ښه افغاني دود او رسمـونه لري
خدایګوچې ښکلي رواجونه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوولسمه برخه
دلغمان د دترګړو د جامع جومات خطيب او د ازادی د لياري مبارز مولوي عبدالمجيد

لمړی

خدای بښلی دکتور محمد سعيد) سعيدافغاني (چې دلغمان د ولايت دترګړو دجامع جومات خطيب مولانا عبدالمجيد مشر زوی دی ، په خپل کتاب) زما ژوند (کې د هغه په هکله ليکي:

زما پلار مرحوم عبدالمجيد د لغمان ولايت دعمرزيو د قريې د خيراباد په کلي کې هستوګنه درلوده او دمولوي سيد اميرخوی وه ، مولوي سيد امير چې دخپل وخت کره عالم او د ښه ملي شهرت او اعتبار خاوندوه دلغمان په کله کوټ کې چې دعمرزيو دقريې څخه په جنوب کې تقريبا شپږ ميله لرې موقعت لري اوسيده چې د خپلو شاګردانو درسي حلقه يې درلوده او د خپل عمر زياتره مده يې هلته تيره کړې ده او په هغه ځای کې علاوه د تدريس څخه د خلکو د مشکلاتو او پربلمونو په حلولو کې د زيات ولسي قدرت او اعتبار خاوند وه ٠ مولوي سيد امير هلته کله کوټ ته نژدې د علي خيلو په کلي کې چې د کوزې ډوپې په نامه يادېږي د يو مشهورعالم چې په صوفي صاحب مشهور وه دهغه د لورسره نکاح وکړه ، صوفي صاحب په منطقه کې دبا نفوذو اشخاصو څخه وه چې په ډوپې کې يې د ځلوښت جريبو په شا او خوا مځکه درلوده ٠

مرحوم مولانا سيد امير ډير شاګردان روزلي دي چې د هغې جملې څخه د تګاب ملا صاحب فضل او مرحوم د هډې صاحب نجم الدين اخونزاده چې په ملا بزرګ مشهور وه د يادولو وړ دي٠

مولوي عبدالمجيد صاحب به قصه کوله هغه وخت چې زه شاګرد وم امير عبدالرحمن خان نجم الدين اخونزاده د هغه د مشهورو ماذونانو سره د تندور خاني په سيمه کې بندي کړی وه ځکه چې هغه د ولسي اعتبار او شهرت څخه برخورداره وه، ملابزرګ چې دخپل وخت دير متقي او مشهور عالم وه زه هغه وخت د هغه تپوس ته جيلخاني ته لاړم او خبر مې ورکړ چې زه د مولوي سيد امير خوی يم او ستاسو ليدو ته راغلی يم ٠ همغه وه چې زه يې په ډير شوق وغوښتلم او په زياد اعزاز يې روغبړ را سره وکړ او شکر يې وويست چې د مولانا سيد امير صاحب ځوی دومره شوی دی چې زما پوښتني ته راځي او له ما سره يې ډير لطف وکړ٠ زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادیږي کله چې زه د خپل پلار سره په ورستیو وختو کې تګاب ته لاړم زما پلار د ملا بزرګ صاحب د مقبرې پوښتنه وکړه دهغه قبر یې پیدا کړ او د اخلاص فاتحه یې پرې ولوستله ، د هغه په قبر یوه زړه ګنبده ولاړه وه ۰

وایي چې د مولانا سید امیر تر مړینې وروسته دهغه ځوی مولانا عبدالمجید ډیر وړوکی وه چې د خپل مورنی نیکه صوفي صاحب په کور کې پاته شوی وه ،څرنګه چې مور یې هم په وړکتوب کې مړه شوې وه نو دده تربیه دهغه دمورنۍ نیا په ذمه واخستله ،چې هغه یوه ډیره پرهیزګاره ښځه وه او اولادیې نه درلود نودمولوي صاحب عبدالمجید په روزنه کې یې پوره پاملرنه او اهتمام کوه ۰
څه مده نه وه تیره شوې چې د مولوی صاحب مورنی نیکه صوفي صاحب هم وفات شو او صوفي صاحب بل نارینه اولاد نه درلود او تربوران یې دیر ظالمان وه د هغه د کور مالونه یې چور او مځکه یې ترې ونیوله ۰
مولوی صاحب عبدالمجید به ویل ۰ زموږ په کورنۍ کې زموږ د پوښتنې ځوک نه وه او زموږ د پلار د تره ځوی محترم محمد شریف خان هم د خپل پلار فتح محمد خان څخه وړوکی پاته شوی وه نو همدا دلیل وه چې د تربورانو د ناروا په مقابل کې موږ بې وسې وو ۰

څه مده ورسته زما مادري نیا په ما باندې تعلیم شروع کړ ،دهیرېدو نه ده چې د لغمان د صبر اباد مولوي سید عالم د ډوپۍ کلي ته زموږ پوښتنې ته راغلی وه په ما یې ډیره مهرباني وکړه او د نصیحت په طرز یې راته وویل ۰ پلار دې مشهورعالم وه ۰ ته ضرور باید د پلار ځای ونیسې ، ځه چیرته د کوم عالم سره دیره شه او صرف او نحوه او نور کتابونه ولوله کوشش وکړه چې وخت درنه عبث تیرنه شي ترڅو ښه عالم درنه جوړ شي ۰

هغه ویل چې د مولوی صاحب سید عالم نصیحت په ما زیاد تاثیر واچوه او دده دلارښونې سره سم مې په زدکړې پیل وکړ په یو ځای او بل ځای کې مې پــه لږه مده کې صرف نحوه او بیا نور کتابونه ولوستل او بیا مې دمنطق او حکمت دکتابونو په لوستلو شروع وکړه او د وخت د څخه مې زدکړه وکړه چې پوره په دې کتابونو کې لایق شوم چې زیادتره مشهوروعالمانو شاګردان به ماته دتدریس لپاره راتلل ۰ ما پدې تحصیل اکتفا ونکړه او د تحصیل او زدکړې په مقصد په ښیوه ، د لغمای په چهارباغ ، قرغیو او مزینه کې دیره شوم او وروسته لدې څخه دتحصیل په مقصد پیښور ته لاړم ،هلته په پیښور ارغشتو او اشنغر کې مې دمعنوي ، لوی منطق ، حکمت ، تفسیر ، احادیث ، فقه اصول ،میراث ،ریاضي ،تجوید او نور دوخت مشهورعلوم دښو پیاوړو استادانو څخه ولوستل ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې پــه هغه وخت کې چــا چې به مروج علــوم ولــوستل د وخت د مشهورو علماو بــه ورته تصديق ورکاوه چې د استادی ور دی نو هغه ته به بيامــولوي صاحب ويــل کيده او د مولويتوب پگړی به دده په سر باندې مشهورو علماو په ول تړله ، چې مولوی عبدالمجيد هلته دا افتخار تر لاسه کړی وه ۰
د مولوي صاحب عبدالمجيد د سفر ملګري په دې باور وه چې هغه په ملگرتوب کې د پوره اخلاص خاوند وه ، د ه له ملګرو او ملګرو لدې سره پوره وفا کوله ۰ زما مرحوم پلار مــولانا محمد سعيد سعيد افغاني ليکي چــې زما نه ياديږي چــې زما دمــرحـوم پلار مولوي عبدالمجيد څخه دې چا شکايت کړی وي ،ده به خپل ملگري ډير په احترام يادول او په غياب کې به يې ستاينه کوله همدا وجه وه چې دده ملګروزما سره زما په ژوند کې دهغه په خاطر ښه رويه درلوده ،ده به د خپلو ملګرو څخه خوږې قصې کولې او دخپل سفر ملګري به يې ډيريادول اوپــه دې جمله کې دمولوي محمد ابراهيم کامه وال ، مولوي الهام الدين چــې د لغمان په کــځ کې دکجور ملا په نامه يې شهرت درلــود ، دچهارباغ مولــوي عبيد الله ، مــولوي محمد عالــم ، او قــاضي عبدالقدوس د لغمان د چهارباغ څخه ډيرې ښې خاطرې حکايت کولې ، همدارنګه مولــوي عبيد الله او مــولوي محمد عالم صاحب چې په اول کې دهغه د سفر شاګردان وه چې په نتيجه کې ډير ښه عالمان شول ۰

دې ويل دکجورو ملا صاحب په سفر کې دجمعې په شپو کې ديرښه او خواږه اشعار او نعتونه ويل او هغه وخت د هغه يو مشهور ورور وه چې هغه ښه متصوف او مشهور واعظ عالم وه ،هغه په وعظ کې ژړل په مخ او ږيره به يې اوښکې روانې وې ، دې قصه کوله يو وار داسې پيښه شوه چې د کجورو ملا صاحب دغه ورور په وعظ کې ډير وژړل خوکله چــې د وعظ څــخه خلاص شــو نــو په يو خاص مجلس کې ورته وويل: وروره دا څومره زيــات ژاړې ، ژړل ښه کار ندی سترګوته دې تاوان رسو ي او که نــه زه هم کولی شم چې خپل مړ پلار يا خپله مړه مور را ياده کړم او له تا څخه ډير وژاړم ۰
مولو ي عبدالمجيد په ټولو مروجو علومــو کې تدريس کاوه خو په منطق او حکمت کې يې ډير شهرت درلود خو دعمر په اخر کې ددې د تصوف جذبه زياته شوه نويې د تفسير ،حديث ، فقه ، او تصوف علومو مطالعه زياته کوله همدا وجه وه چې تګاب مشهور متصوف اخونزاده صاحب څخه يې د قادرې طــريقه وکړه ، ددې طريقې په ټولو اذکارو او اورادو کې د مازونۍ مرتبې ته رسيدلی وه او د زياتو مريدانو او مخلصانو خاوند وه۰

څرنګه چې د ښه تقوا او علم خاوند وه نو خلکو دی مجبورکړ چې د لغمان ولايت د تيرګړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشهور او جامع مسجد د خطابت وظیفه هم په غاړه واخلی ، پدې مسجد کې دی ډیر عمر
دجمعې په ورځو کې موثرې خطابې ایرادې کړې دی چې دده شهرت د شاګردانو او مرید انو
له لیارې نه تنها په لغمان او ننګرهار کې بلکه په ټول افغانستان کې زیات شو ،هغه ډیر ښه
اواز او د ژبې فصاحت درلود او د ښه اخلاص اوګذارې خاوند وه ۰ نو همدا وجه وه چې هره
ورځ له هرې خوا نه وربانديې د روحي او معنوي استفادې په منظور هجوم وه او دده په
دیره کې به لنګر چلیده چې تراوسه پورې په لغمان کې زیات خلک دده د وعظ ،معقولې
اونمونې روایتونه کوي۰
مولوی عبدالمجید دامیر عبدالرحمن د پادشاهي د وختونو قصې کولې چې په دې هکله یې
داسې ویل: امیرعبدالرحمن په خلکو باندې زیات رغبت اچولی وه اویواځې دنوم څخه یې
خلک بیریدل حتی هغه وخت چې هغه مړشوخلکو د ډارې ډیروخت دده د مرګ روایت قدرې هم
نشو کولای ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسمه برخه

دلغمان د دترګړو دجامع جومات خطیب او د ازادۍ د لیارې مبارز مولوي عبدالمجید

دوم

مولوي عبدالمجید د وطن د استقلال او ازادۍ په مبارزه کې پوره او موثره برخه درلوده او د خپل قومي ځوانانو ،مشرانو ، شاګردانــو او پیروانو سره د انګلیسانو په مقابل کې دډکې ، تورخم او ناجي په سیمو کې جنګیدلی دی ۰هغه به ویل چې موږ به د شپې له خوا د انګلیسانو په عسکري کمپونو داړه اچوله چې په دې اثر به د انګلیس عسکر د ډیرو لانجو سره مخامخ وه ده به ویل په هغه شپو او ورځــو کــې چې صالح محمد خان عسکري افغاني منصبدارمــاتې وخوړه موږ برید پرینښود بلکه د غرونو په څوکو کې مو د شپې له خوا اورونه ددې لپاره بلول چې تر څو انګلیسي عساکر پدې پوه شي چې مجاهدینو د جهاد محاز ندی پریښودلی او د مقابلې لپاره حاضر دي ۰

مولوي صاحب به ویل: د صالح محمد خان د تیښتې په وجــه پــه دغه ورځ او سباته د مبارزینو معنویات ښه نه وه خو دیني علماوو دمبارزینو معنویات تقویه کول او له بلې خوامجاهد ینو ته د وطن دهرې خوا زیات او تازه مرستې رسیدلې او په ټولو بریدونو کې ملي مقاومت ښه پیاوړی شـو چې پدغه برخه کې د ننګرهار او سرحدونــو د اوسیدونکو جذبات د هیرودو نــدی او نه د ساپیوو مهمندو ، شینوارو ، خوږیانو او دبـاجوړ ځوانانو سرښندنه به د یاده ووځي ۰

باید ووایم چې د بلې خوا دا شکست ددې موجب شو چې دپښتونستان د سیمو اوسیدونکي د انګلیس د استعمار په ضد را وپاریدل او د هــرې خـوا څخه دمیړاني اوجهاد غورزنګونه په ډیر جوش اوخروش پیل شول ،همداوجه وه چې انګلیس دې ته متوجه شو چې د اعسکري بریالیتوب نور هم لانجې زیـاتې کړې او عمومي احساسات یې ددوئ په ضد وپارول ، نو همداوه چې د خپل زیات ویر ي په وجه یې په هوایي بمبارد پیل وکړ او غوښتل یې چې په دې ډول په جنګیالیو کــې ویره واچوي خو دا کار نور هم خلک د مقاومت لپاره مصمم کړل او د شپې له خوا یې په انګلیسي عسکر ي کمپونو باندې ډیر سخت یرغلونه تر سره کړل ۰

مولاناعبدالمجیدویل چې په دې جهاد کې ځماخــواږه خواږه ملګری اویاران شهیدان شول او یو وارداسې پیښه شوه چې زموږ داوسیدو په خاصې غونډۍ د بمونو اوریدل شروع شول چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیو بم په اثر موږ د خاورولاندې شوو خودنورو مجاهدینو په مرسته ژوندي له خاورو وویستل شوو ۰

هغه به د جهاد کیسې زیاتې کولې او دخپلو افغانانو میړانه یې په هغه وخت کې زیاته ستایله ۰ ده ویل: افسوس چې د وطن په جهاد کې دملی مبارزینو سره کافي وسله او ازوقه نه وه بلکه یوائې ددوئ همت اومیړانه وه چې مقابل محاذ ته یې ماته ورکړه ۰هو ، اکثره مبارزینو په نیم نس او نیمې تندې خپل د جنګ محاذ ساته ،چا سره شلخی توپک ، چا سره تفنګچه ، چا سره توره او دچا سره یوائې بیل او کلنګ وه چې د زمرو په شان به یې په اورحملې کولې ۰

ده به ویل: د ژوبلې او مرګ ډاره د چا سره نه وه بلکه پدې عقیدې وه که ژوندی وې د جهاد ثواب درپه برخه کیږي اوغازي به وې او که مړ شوې نود شهادت مرتبه مومې ۰
ده ویل: دوطن یه جهاد کې دمشرقي محاذیوازې ملي مبارزینو په برکت قوي پاته شوا وعسکري شکست او تیښته د مشرقي خلکو ته لکه د هیوا د د نوروسیمود مجاهدینو په شان د منلووړ نه وه بلکه دهغه وخت واقعات اوپیښې ددې ثبوت ورکوي چې ملي مبارزینو په یوه دوه ورځو کې عسکري خلا هم ډکه کړه باید ووایم چې د صالح محمد خان د تیښتې په وجه د ټولو عسکرو عسکري طاقت له مینځه لاړ نشو بلکه ډیر وړومنصبدارانو بې له کوم عسکري تنظیم څخه خپل د جهاد محاذونه کلک وساتل چې په دې جمله کې سور ناصري جرنیل دخپلو عساکرو سره د تورخم په محاذ کې په پوره میړانې جنګیده ۰

مرحوم محمد شریف کامه وال چې په نجم المدارس کې مدرس وه دا قصه زیاته کوله او ویل به یې چې دصالح محمد خان دتیښتې دوهمه ورځ وه ، زه په تورخم کې وم او په لیاره کې زخمي شوم حرکت مې نشو کولی خو نصیب دا وه چې په ما باندې سور جرنیل مسلح په اسپ سپور د خپلو عسکري ملګرو سره راغی ، زه یې پورته کړم او سور جرنیل دخپل ځان سره په خپل اسپ د شا له خوا سپور کړم او دی په انګلیسانو باندې ډیر له قهره لکه دزمري په شان غړمبیده ۰

ځما پلارمرحوم دکتور محمدسعید) سعید افغاني (لیکي: هغه وخت چې زه په نجم المدارس کې مدیر وم سور جرنیل ژوندی وه او د عمرپه اواخروکې یوځل مدرسې ته راغی ما په خپله حجره کې میلمه کړ اودهغه ډیر احترام او قدر مې وکړ ، د شپې له خوا دده سره قرانکریم او د کارتوسو ډکه تفنګچه وه ۰ وایي چې دده عادت وه چې د عمرتر اخره یې تفنګچه له ځانه سره ګرزوله ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي محمد سعید) سعید افغاني (لیکي چې ځما مرحوم پلار مولوي عبدالمــجید به وعظ او تبــلیغ دقرانــکریم د ایتونو او احادیثو پـه لوستلو پـه ډیر خوارږه اواز کولو او ځای ځای به یې پـه مناسب ډول د جـلاالدین رومـي د مثنوي ،حافظ شیرازي ،ګلستان ، بـوستان او د اسې نـورو کتابونو او د دپښتو شاعرانو شعرونه او منظومې په خوارږه اواز لوستلې ۰ هغه به د میا عبدالکــریم صاحـب اشعارخوښول اوزیات به یې لوستل چې په هغه جمله کې :یې دا بیت یې زیات لوسته

اول دې خوب په بالښتو او بالیـنچو کړه جانانه
اوس دې د ګورچینجي بازي کړي هر اندامه سره
: یا د حافظ شیرازي دا بیت
شب تاریک بیم موج ګرداب چـنین هایل
کجا دانند حال ما سبک ساران ساحل ها
:دا شعرونه یې د عمر په اخره کې زیات لوستل
همه با هوا و هوس ساختی
دمی با مصالح نپرداختی

همنشینان تو در کنج لحد خاک شدند
چشم عبرت بکشا خواجه اګر انسانی
:یا دا بیت
صبح صادق ملهم کافور دارد در بغل
ګر علاج زخم عصیان میکنی بیدارباش

مولوي عبدالمجید یوه وړکۍ کتابخانه درلو ده چې په هغه کې مختلف علوم موجود وه خو ده به په سفرکې خپل قرانکریم ، دلایل الخیرات او تنبنیه الغافلین کتابونه زیات له ځانه سره ګرزول او لوستل به یې ۰ ده به د تجهید وظایف زیــات کول اوجذبو په حالاتو کې یې تصوفي اشعار ویلې او کله به یې ورسره ژړلې هم ۰

ده دنظم په کتابونوکې پوره مــهارت درلوداو د اشعارو ګلچین ور سره وه ، ده به دملي او وطني خدمت لپاره هم زیات کار کولو اودضرورت په وخت کې به یــې د بیچاره ګانو سره لازمه مرسته کوله ، دی د پوره جرت خاوند وه او په وعظ ، تبلیغ ، جلسواو مرکوکې به یې په صراحت خپل تحلیل وړاندې کوه او کله کله به یې ډیرغټ غټ خلک هم تـرټل خو په خلکو باندې دده قهر او غصه دده د اخلاص او بې الایشی په وجه بده نه لږیده ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده سره د ډیرو خلکو اخلاص وه او دده د لیدو لپاره د ډیرو لرې ځایو څخه خلک راتله ، دې به کله د تبلیغ او اصلاح لپاره د لغمان درو غـروکلو او بانډو ته هم تللو او هلته به وربـاندې زیات خلک را ټولیدل ، ده به اکثره په پښو منزل کوه چې کله به داس سورلی هم میسره کیده ۰

هغه د پوره ذکاوت خاوندوه او ډیرو باریکیو ته متوجه کیده هغه به ویل: د خدای پاک مخلوق سره د اخـلاص ژوند کول په کاردي او د اخلاص ثمره او نتیجه حتمي ښه په زړه پورې وي ۰
دې د ولایت او کرامت دعوانه کوله حـتی ویـل یې زه سره ددمره وظیفه کولو تر او سه هم دکـوم کشف او مکاشفي خاوند نه شوم ۰
ده دملاې لنګ د شورش په وخـت کې هغه وخت چې د امیر امان الله خان په ضد انقلاب جوړوه په پغمـان کې یوه لویه جرګه جوړه شوه د خپل قام او دلغمان د ولایت د علماو او دخلکو په وکالت وکیل انتخاب شو او دهغه وخت په لویه جرګه کې یـې فعاله ونـډه درلوده ، دې پـه هغه وخت کې پوهیده چې په امـیر امان الله خان پاندې دکفر فتوا او په دې اثر د افغانستان څخه دهغه وتل ښه کار نه وه ۰ هغه سره لدې چې د دیني پاکې جذبې خاوند وه د استعمار دسیسو ته ښه متوجه وه او د وطن د خیر او سعادت لپاره ډیر هو سیده ۰
هغه ددین څخه دناروا استفادې مخالف وه او دیني علماو لپاره یې په خیراتو ژوند کول نه لوریده همدا وجه وه چې هغه به ویل :
کاشکې دینی علما علاوه د دیانته دخپـل رزق او روزی برابرولو لپاره کار او کسب هم وکړې او داسې نه چې دین ددنیا لپاره وسیله وګرځوي ۰
دې به ویل : دې عـاجـز اوبیچاره ته ګوره چې خپلې نفقې ته حیران دی خو په قرض او سود هم خیر او خیرات ورکوي او خپل ځان نورهم محتاجوي ۰اوویل به یې چې دې ملا او پیرصاحب ته ګوره چې هرڅه لري خو بیاهم د یوعاجز او فقیر له لاسه خیراتونه اخلي ۰
ده په هر چا باندې دپـوره عـاطفې اوصلې خاونـد وه او دروحي جذبې په وخت کې به بل ډول ښکاریده او په ځینو حالاتو کې به ور څخه دتاثر او انفعال چیغه او کریکه هم وتله ۰

هغه مـرحوم مجاهد نجم الدین اخنـذاده صاحب ته عقیده درلوده همدا وجه وه چې کال کې به یو ځل او کـله دوه ځله هډې ته دده قبر د زیارت دعا له امله تلو ، ده به ویل دا مـرحوم دخپل عصر مبارز وه او دوطن دابادی او ازادی لپـاره یې نــه هیـریدونکي جهادونه او خدمتونه کړي دي ۰
مولوي عبد المجید د تګــاب اخنذاده صاحب د مـخلصانو څخه وه او د هغه د ذهد او تقوا زیاتې قصې کولې ، د نجم الدین اخنذاده صاحب د مشهورو ماذونانو لکه د سنګر شیخ صاحب ، د بتخاک حضرت صاحب ، د اسلام پور شیـخ صاحب پاچا صـاحب ، د تـرګړو پاچا صاحب ، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرکانو میا صاحب ، صوفي صاحب ،چکنور ملا صاحب اونورو علماو د تقوا ،
اعتبار او شهرت قصې کولې ۰
مرحوم مولانا عبدالمجید په کال ۱۳۲۰ه ش کې د ژمـي په شپو او ورځو کې مریض شـو او یو
څو ورځې پس له مریضي حق ته ورسید ۰
انا لله و انا الیه راجعون
د ده جنازه په ډیر اعجاز پورته شوه او په پوره احترام د لغمان د ولایت د عمرزیو د قریې د
خیراباد د کلي په هدیره کـې خاورو ته وسپارل شو ۰
دی فوت شوخو دده دصالحو اعمالو نقش تر اوسه پاتې دی، اوس موږ دده روحي خوښي او
ددی د ښه اعمالو د پیروی او هغه ته پرته له دوعـا څخه بله چاره نشته ،نو الهی تـه موږ تـه د ښې
پیروي توفیق راکړې او دده په روح کې دې د خپــل رحمت فیضان زیات او دایم وګرځوې ۰

امین یارب العالمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسمه برخه
د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت
لمړی

د لغمان لرغوني تاریخ او جغرافیوي مــوقعیت پـه اړه څیړونکو او تاریخ پــوهانــو ډیرې څیړنې او لیکنې کړې چې پدې برخه کې د هیواد د معاصره څیړونکو او لیکوالا نو ښاغلي شهسوار سنګروال صیب او د ښاغلي پوهنیار ظفر اهتمام د معتبره تاریخي لیکنو او همدا رنګه د انترنیتي پاڼو څخه په زړه پورې او کره مطالب را ټــول شوي چې ددې مطالبو یادونه پدې برخه کې لا زم او ضروری ګڼل کیږي٠ هیله ده چې ددې مطالبو په را ټــولولو سره مــو د لغمان تاریخ او دهغه د جغرافیوي موقعت په اړه درنو لوستونکو ته دپام وړ معلومات برابر کړي وي ٠

لغمان (لمپاکا-لمغان)

جغرافیوی موقعیت :

لغمان د افغانستان د ختیځ ولایتــونو څخه دی چې شمال ته یې بدخشان ، سهیل لور تـه یې ننګرهار او کـــابل ، ختیځ لور ته یې کونړونه او لویدیز پلو ته یې د کاپیسا او کابل ولایتونه پراته دي ،د کیشت او کاشمونډ غره لویدیځ ته دلغمان ولایت دجنوب له خوارانیولی دی هر څومره چې د لغمان ولایت د جنوب له خوا د شمال په لور پر مخ لاړ شي د ځمکې جـګوالی یې زیاتیږي ٠

لغمان د ځینې روایاتو له مخې د کابل څخه تر پیښوره ټوله سیمه رانیوله دا ځای د هغه پخوانی لیاري پـــه سرپروت او یو مهم دمه ځای دی چې له سروبي څخه د باد پیچ یا باد پښ غاښې را پدې خوا په زیړاني دښته کې راتیر شوی او د الیشنګ او الینګار د رودونو د مخامخ کیدو په نقطه کې کوم ځای چې د نـــیسا یا لرغونی ښار پروت وه رارسیږي او له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځایه ادینه پــور یا دینپور ، نګاراهار او بله ځانګه یې د ګمبیري په دښته کې کنړونوته ورغځیدلې ده ٠

دلغمان پراخـتیا ۷۲۱۰ کیلومتره مربــع ده او د نفوسو شمیره یې ۳۱۰۶۵۱ کسانوته رسیږي او په یو کیلو متر مربع مځکه کې یې ۴۳ کسه وګړي ژوند کوي ٠
دلغمان ولایت څلور ولسوالۍ لري چې د قــرغیو ، الینګار ، الیشنګ او ننګراج ولسوالیو څخه عبارت دی همدارنګه دوه علاقه دارۍ لري چې دولت شاه او منډول نومیږي ٠ دلغمان ولایت ټول کلي ۶۴۰ دي ٠

د لغمان لرغونی تاریخ :
لغمان یو مهال دالینایانو د مربوطاتو څخه وه او همدا شان د بودایي مدنیت ددې سیمې مرکزیت بلل کــیده او د اشوکایا دهندي یوریانو د کورنۍ پاچا د دورېږبرلیکونــه او همدارنګه د درنتې ترڅنګ د یو شمیر بودایي اثار ودرلودونکي دي هغه چې د څیړونکو او پوهانو د پوره پاملرنې وړ دي ٠
لغمان د افغانستان د نورو ولایتونو په څېر یومهم ولایت دی چې اوږد تاریخ لري. د پخوانیو او زړو متونو له مخې د لغمان لرغونی نوم "لمپاکا "دی او د ګندهارا له هغو مهمو ښارونو څخه دی چې د ټکسلا نه)تکزیلا (را واخله تر پېښوره او بیا ترکاپیسا او بامیانو پورې به پرې تګ اوراتګ کېده ٠
هغه مهم ښارچې په دغه لــویه لاره اباد وو "نیکایه" یا "مینسه" په نوم یادیده. لرغونپوهــانو د څیړنې له مخې ددغه ښاربنسټ هغه مهال د سکندر له خوا کېښودل شو چې نوموړی دافغانستان
د شمالي سیمو د نیولو نه وروسته دوهم ځل د هندوکش جنوب د پنجشیر د سیند په اوږدو کې لــــه کــاپیسا نه د نجراو او تګاو له لارې "لمپاکا " یعنې لغمان ته راورسید ٠

د لغمان ولایت د ختیزو سیمو په لاره کــې د یونانــي سکندر لپاره د پام وړ وو. نو ځکه یې د "مندوړ" او چارباغ ترمینځ کرغیو ته نږدې د "نیکا " په نوم ښار ودان کړ. یوناني سکندر د برې په موخه خپل پوځ په دوه برخو ووېشــه چې یوه برخه یې لــه لغمانه دده په مشرۍ د کنړ له لارې د سوات پــه لور او دلښکرو دویمه بــرخه یې د جنرال "پرویکاس" او "هغستیون" په مشرتابه د کابل او لغمان سیند د جنوب اړخ لورته تر خیبردرې پورې پرمخ لاړ چې پــه پای کې د سکندر ټول ځواکونه په "اندس" یعنې د سیند رود په برخه کې یو ځای شول ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلغمان دلرغونتوب يوه بله مهمه بېلگه دا ده چې د لغمان د پلازمېنې نه بنايي د درې ميلو په واټن لويديز لور کرغيو ته نږدې د "شله ټک " د غره په لمنه کې هغه کښل شوي ډبر ليکونه چې په 1348 لېږديز لمريز کال تر سترگو شول د دغو ډبرليکونو له "ارامي "ليکدود نه دا ډاگيزه کېږي چې د "اشوکا " د مهال په واکمنۍ کې ښايي کښل شوي وي نو ځکه خو دغه ليکدود دهغه مهال يو ټاکلى زمان په گوته کوي٠
دغه دوه ډبر ليکونه چې د يوه ډبر ليک په څلورمه کرښه کې د (لمکان جتي Lemkan Jiti (نوم گورو له دې څخه دې پايلې ته رسېږو چې لمکان)وروسته لمغان(داوسني لغمان لرغونى نوم دى. که څه هم له دې نه دمخه د لمپاکا په نوم ياديده٠

اشوکا)د بندو سارا زوى او د چندراگوپتا لمسى (د موريا د کورنۍ دريم واکمن وو چې له هندوستان نه را واخله تر ارغنداب پورې ځمکې يې لاندې کړې وې. د اشوکا ډبرليکونه هغه وخت د لويديزې نړۍ کارپوهانو ته مشهور شول چې لرغونپوه پوهاند)Marestunمارگستن) او)Altham التهم) وروپېژندل. چې وروسته بيا په دې برخه کې)Perclaned "پرکلند (هم په څېړنو او ژباړنو لاس پورې کړ ٠

په 1949 زېږدي کال د پوهاند "هنيگ " په زيار او نوښت د اشوکا په "ارامي "ډبرليک چې په لغمان کې تر لاسه شوى وو په دې اړه يوه اوږده او هر اړخيزه مقاله وليکله شوه چې د لرغونپوهانو له پاره ډېره د پام وړ وگرزېد ٠

څرنگه چې اشوکا يو روحاني شخصيت وو تل به يې د ټولنې اخلاقي اړخ ته پاملرنه کوله نو ځکه به يې دا ډول ډبرليکونه کښل او په داسې يو ځاى کې به يې دا کار کاوو چې د هرليدونکي پام به ورته را گرزېده٠ له لغمان نه سر بېره دا ډول ليکنې او انځورونه په کندهار، ننگرهار)درونټه(او ټکسلا کې هم چې ورته بڼه لري کښل شوي دي٠

مشهور څېړونکي او تاريخپوه "بيلو "* وايي په هغه مهال به هندوانو گندهارا ته د "شمال جنت" وايه خو د بده مرغه چې د چنگېز د تاړاکونو له بابته هغه ډېرين ښارونه چې د اوسني مهال د ختينو خښتو په ځاى ډېرينې خښتې پکې کارول شوي وې)او هم هغه انځورونه او تصويرونه چې پکې ايستل شوي وو او ځانگړې ارزښت يې درلود (له مينځه لاړل ٠
د گندهارا اوسيدونکو هندوانو ته چې يو مشهور ټاټوبى يې لغمان وو که له يوې خوا دغه سيمه د طبعي ښکلا له بابته په زړه پورې وه خو له بلې خوا ورته د مذهبي دودونو له کبله هم د پام وړ وه٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلګې په توګه په لغمان کې د کندنو له مخې کوم اثار چې د بودیزم او برهمنیزم د مذهبونو په اړه تر لاسه شوي د ډېر ارزښت وړ وو نو ځکه يې د دې دوه لاملونو له پلوه ګندهارا د "شمال جنت "وګانه٠

دمخه مو یادونه وکړه چې لغمان په یوه لویه لار پروت ولایت دی او په لرغوني زمانه کـــې هم له سکندر نه را واخله بیا تر ګوډ تېموره پورې تیري کوونکـي دغې سېمې ته راغلي دي ۰ د تېمور په اړه ویل کیږي چې د پنجشیر له لارې د لغمان الیـشنګ ته راغلی او غوښته يې چې د لغمان نورســتان)بلورستان (تــه ځان ورسوي خو نورستان ته په لاره کې يې لس زره سر تیري له مینځه لاړل نو بیا يې د نورستان د سیند په غاړه د الیشنګ په ناجل کې یوه کـلا ودانه کړه چې اوس هم د تېمور کلا په نوم یادیږي ۰

ګوډ تېمور ځکه په ډېرې چټکۍ هغه مهال خپل ځواکونه تر شا کړل چې سرتیرو يې په هغو غرونو اوګرنګونو کې جګړه ونشوه کولای او هره ګړۍ له مینځه تلل نو غوره يې وګڼله چې له دغه سیمې نه پښې سپکې کړي. نوموړې د کټور په دره کې هم یو ډېر لیـک کښلی دی چې دده د تیري ننښه يې ګڼلای شو ۰
دارنګه د لغمان په الیشنګ دره کې د امیر حبیب اله خان په مهال یو ډبرلیک چې د تاریخ نه دمخه پېر پورې اړه لري ترسترګوشوی دی چې پخپله امیر هم هغې کتیبې د لیدلو له پاره ورغلی وو چې عکس يې بیا د مارچ 25 نېټه)1917 م (چـې د وري لــه پنځمې)1296 ش(سره برابره وه د سراج الاخبار په خپرونه کې خپورشو ۰

کومې انځور شوي کرښې چې په دغه ډبرلیک کې ګورو ښايي چې 5000 کاله دمخه د پخوانۍ ډبرې پېړیو پورې اړه ولري خیړونکي په دې اند دي چې دغه کښل شـوې او انځور شوې کرښې له هغو کرښو سره ورته دي چې د سمنګانو په شپاړس)16 (کیلو متري کې تر سترګو شوې٠
د تېرې خبرې په ټینګار نه یوازې د ګوډ تېمور لښکرې نورستان ته نه دي رسېدلي بلکې د سکندر پوځونه هم نورستان تــه پــه لاره کې په ګونډو شول دا ځکه چې د نــورســتـــان طبــعي او جغرافیوي جوړښت داسې دی چې هېڅ بهرني پوځ نه دی ایل کړی٠

څېړونکو دا منلې چې د سکندر پوځونه بلورستان تــه نــه دي رسېدلي خــو هغه وخت چې سکندر لغمان ته ورسېد لکه د مخه مو چې وویل کرغیو ته نږدې يې یو ښار ودان کړ او دغه ښار په نامه یادېده چې دغه " Naisa نومیده هغه ښار ته نږدې وو چې د "نیسا " Naica چې "نیکا ښارد شرابو د ښار په نوم مشهور شو او مذهبي ارزښت يې هم د پام وړ وو. وايي چې دغه ښار

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ځای ته نږدې وو چېرته چې د الینګار او الیشنګ دواړه سیندونه یوځای کیږي۰

ځنې څېړونکي وایي چې د "نیسایا" ښار د کونړ په چغسرای کې ودان وو او هغه ځای ته نږدې وو چې د اسمار او پېچ سیندونه سره یو ځای شوي دي ولــې ځنې لــرغونپوهان وایي چې دغه ښار د ننګرهار په اډه نومي ځای کې اباد وو. "موسیو فوشه" په دې اند دی چې د "نیسه" ښار په کوزني لغمان کې چېرته چې د الینګار او کابــل سیندونه سره یو ځــای شــوي دي ودان وو چــې وو چې پــه تاریخ کې "دیــونیزوس " Diwnaisah د ښار د ساتونکي نوم "دیو نیسه هم راغلی دی. په لرغــونو تاریخونــو کې د الینګار او الیشنګ یــادونه دېــره " Diwnaisyus شــوې ده آن په ویدي سرودونو کې هم د هغو لسو اریایي ټبرونو د نومونو په لړ کې چې د راوي)پنجاب(د رود په غاړه سره نښتي وو یادونه کړې. دا ټبرونه الینا)الینګار او الیشنګ(، بهالانه)د بولان د درې خلک(، شیوا)د سیند غاړې خلک(، پورو)د ګندهارا شاوخوا خلک(، انوپکتیه)د پښتنو ټبر(او نور وو ۰
ولې ځنې دبلورستان خلک هم الینابولي. یونانیانو ځنې میتولوژیکي پېښې له یونان نه افغانستان ته راوړي دي لکه چې د پرومته زندان یې د هندوکش په یوه سمڅه کې انځور کړی دی۰

ولې پخوا تر دې چې یونانیان خپلې استورې افغانستان ته راوړي زموږ په هېواد کې د Mahshwara مهشوارا(په نوم د نمانځنې)رب النوع(استوره وه چې د لوړو غرونو ساتونکی یې
باله. نو ویلای شو چې "دیونیزوس" د شرابو یوناني رب النوع نه وو بلکې دا هماغه " مهشوارا " د غرونو ساتونکی دی چې د غرونو په سرونو یې انځورونه تر سترګو شوي دي۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثوارلسمه او وروستۍ برخه

د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت

د ویم

ځني څېړونکي د لغمان د لرغونتوب په اړه دا خبره هم کوي چې نو موړی ولایت د افغانستان د ځنو نورو سیمو او ولایتونو په څېر د هندوکش د لرغوني تهذیب له وارثانو څخه دی چــې پــه دوي کې خنجان، اندراب، شتل، سالنګ، پنجشیر، نجراو ، تګاو ، کاپیسا ، لغمان، نورستان، چتــرال، سوات، باجوړ، د پامیر د غره په لمنه کې مېشت او سیدونکي او نورد ببلګې په توګه یادولای شو .

د) هیوان ځنګ (له څېړنو نه ډاګیزه شوې چې د اومې زیږدي پېړۍ په نیمایي کې له کاپیسا او باګرام نه نیولې تر لغـمان او ننګرهار پورې ددې سیمو او سیدونکود برهمنیانو ددودونو پــه رڼا کې خپل ځانونه په ایرو لړل او دا کار د کابل برهمن شاهانو هم کاوو خو د صفاریانو د ګواښني له بابته د هېواد جنوبي سیمې له دغو پېروانو او پلویانو څخه پاکې شوې او د غزنویــانو په مهال کې له لغمان او جلال اباد څخه هم د دغه دود لمن ټوله شوه نوموړی وایي: "زه چې 630 زیږدي کال په دوبې د پنجشیر د رود په غاړه ننګرهار ته تلم د کابل او پنجشیر د رود په ګډونځي چې ورتیرشوم د کیڼ لاس خواته مې د لمپاکا) او سنی لغمان (ولایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو. تر لمپــاکا چې ور تیر شوم "نګاراهارای ")ننګرهار (ته ورسیدم ۰

کله چې د تګین کورنۍ الپتګین غزني ونیو او د "لویکانو "کورنۍ یې تر شا کړه نوموړی یو کال په غزني او زابلستان کې واکمن وو. دده له مړینې وروسته بیا غزني او ګردېز پاچا "لویک " د کابل شاه د زوی په مرسته تېری وکړ خو د سبګتګین له لاسه یې ماته وخوړه. سبګتګین پوه شو چې د پښتنو پاچالویک سره دده جګړه پای نه لري نو د خپلې او ښیارۍ له کبله یې له پښتنو سره خېښي او خپلوي وکړه او ځان یې د هغوي زوم کړ. بیا نو د پښتنو په مرسته یې بست، زمینداور، تخارستان ، غور، بامیان او زابل ونیو او همدارنګه د کابل د رود په غاړه د لغمان په سیمه کې د "جیپال " له لښکرو سره مقابله وکړه او د هغه سل زره لښکر یې د پښتنو په زور مات کړ او تر پېښوره پورې ځمکې یې لاندې کړې په دې اړوند نامتو تاریخپوه عتبي او ابن اثیر هم کاږلي دي چې غلجي پښتنو له نوموړي سره ډېره مرسته وکړه او دده ملګري شول۰

هغه وخت چې سلطان حمید لودي د ملتان واکمن وو نو له لغمان نه ترملتانه دا ټولې ځمکې دده په واک کې وې. د نوموړي د واکمنۍ هغه لوری چې تر لغمانه پروت وو په "حدود العالم "کې داسې راغلي دي: "دا هغه سیمه وه چې د "لمغان "د سیند په غاړه پرته وه، لمغان یو ودان هېواد وو، د سوداګرۍ چارې په کې پرمختللې وې او ډېر سوداګر په دغه ښار کې مېشت او استوګن وو. ډېرو او سېدونکو لمغانانو به بوتانو ته عبادت کاوو. په لمپاکا کې ډېرې وریځې کیږي هوا یې نرمه او پسته ده له ساز او اواز سره مینه لري، اوښیاران او تېز فکره خلک دي۰

د کابل مجلې 5 کال 6ګڼه کې هم د لغمان ولایت په اړه داسې لولو : "ددې سیمې ځنې برخې په هغه مهال کې د کاپیسا د پاچا تر لاس لاندې وې چې جنوب ختیز ته یې د ننګرهار لوی ښار پروت دی. "
دارنګه یو ځل بیا د حدود العالم یادونه کوو چې د لغمان په اړه یې لیکلي دي: "د ینور لمغان د سین پر دابله غاړه د لمغان د ښار په برابر یو بل ودان ښار وو چې د خراسان سوداګر هلته او سېدل ۰

د اسلام د سپېڅلي دین له خپرېدو نه وروسته لغمان)پخواني نومونه لمغان او لمپاکا (هغه اوسنی نوم دی چې د لرغونو نومونو په ځای اوس په همدغه نوم یادیږي. یوه ښېرازه غوړېدلې سېمه ده چې له پخوا نه اباده او سمسوره وه.
هغه کډوال چې د هېواد له بېلابېلو سېمو څخه را کډه شوي دي یو شمېر ډېر د بېلابېلو قومونو او توکمونو خیلو نه په لغمان کې ودان دي د اوسنیو سر شمېرنو لـه مخې په سلو کې 73

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه، په سلو کې 14نورستاني)که څه هم اوس نورستان مستقل ولایت دی (په سلو کې 12 پشه یي)شاړي (، همدارنګه نور ورونه قومونـه لکه تاجک، عـرب، هندوان، ګـوجـر، سادات او نور ددې ولایت اوسېدنکي دي. پلازمېنه یې د مهترلام ښار دی او مهمې ولسوالۍ یې الینګار، الیشنګ، قرغه یي او دولت شاه نومېږي٠

دلغمان دا یادې شوې اولسوالۍ ځکه مشهورې دي چې د سکندر پوځونه کرغیو ته نږدې په یوه ودان ښار کې پراته وو.)الینا (لکه څنګه چې یې دمخه یادونه وشوه د آریایي لسو قبیلو څخه یوه قبیله وه چې په الینګار، الیشنګ، نورستان او د لغمان پـه نورو سېمو کې استوګن وو چې اوس یې هم)ګار- شنګ (د "الینا "لرغونی نوم خوندي کړی دی. دارنګه دلغمان د پلازمېنې مهترلمک)مهترلام (په اړه هم ویل کېږي چې پخپله هیوان څنګ هم د اګست په 15 نېټه په 630)زېږدي (کې د کاپیسا له لارې نه دې ځایته رسېدلی دی. ده ته ډاګیزه شوه چې دلته د لسوتیګو)ډېرو (په شاوخوا کې عبادت ځایونه جوړ وو چې د سیمې نوم یې "لان پو ")چې په سنسګرت کې لمپاکا (و. دلته دوه ډېر لیکونه هم وو چې د یوه ډېر لیک په درېمه کرښه کې د "لمک "توری کښل شوی وو. ښایي چې دغه د مهترلمک او یا مهترلام نوم وي او یا دا چې "مهترلام "نـوم دی او "لمک ")لمکان=لمغان =لغمان =لمپاکا (یې تخلص دی چې په زړو متونو کې لمک =لمکان د اوسني لغمان لرغونی نوم دی٠

سکندر چې کله هندوکش ته راورسید د غرونو دا لړۍ یې د نړۍ پای وګڼله او دا یې "قفقاز "د هندي قفقاز په صفت "کوکاکوس اندیکوس "وباله چې دهندوکش اوسنې نوم هم "اندیکس " نه مینځته راغلی دی٠

هره خبره چې وي وي به خو کله چې سکندردلته را ورسېد ددې ښکلي ښار پاچا)Bacuse " بکوس (

چـې دشرابـو رب النوع وولـه نومـوړي سره ولیدل اوغـوښتنه یې تـرې وکـړه چـې ددې ښار د اوسېدونکو ازادي ته درناوی وکړي٠

سکندر بیا د "بکوس "غوښتنه او وړاندیز ومانه نو ځکه یې د تیري نه لاس واخست ... هغه مهال چې دسکندر پوځونه د لغمان له دغې سېمې نه په دوه برخو وویشل شول چې یو شمېر یې د سکندر په مشرۍ د کونړ له لارې سوات ته او بـله ډله د خیبر له لارې روانـه شوه. دا دواړه ډلــې په اټک کې یوځای شوې او د ټکسلا پاچا "امبي "ته یې ځواب ولېږه ، هغه هم له سکندر سره روغه جوړه وکړه خو د لغمان د واکمن په څېر یې خپل وړاندیز ورغبرګ کړ٠

ځنې په دې اند دي چې لمک د لغمان لرغونی نوم دی او "مهتر "دمشر په مانا دی. "مهتر لمک "یانې د لغمان مشر یا پاچاوه٠د ویدي په سندرو کې چې تقریبا 14 سوه کاله تر مــیلاد د مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اريايي روحانيو نو او شعراوو له خواجوړ شوي دي، دلغمان نوم د "لامهک " په شکل ذکر شوی دی" سر مـــحقق بختانی، ژبـړنه ، 210 او 211مــخونه دا ســې روايتونه هم شته چې هغه مهال لغما ن په لر او بر وېشل شوی و. کوزنۍ برخې ته يې "بهـالانا " ويـلې او برنـۍ برخې ته يې "لامهکا ". د لامهکا اوسنی نوم لـعمان او د بـهالانا اوسنی نـوم "بولان" دی چې دکرغيو ولسوالۍ پورې اړه لري ښايي دا خبره هم د حقيقت نه لری نه وي چې پر دې خاوره به دا دوه توکمه اباد وو ٠

مهترلمک)ع(

مهترلمک د نوح)ع(پلار دی ښځه يې قيـنوش د نوح مــوروه . او په حقه پيغمبرتېرشوی دی نوح ع دحضرت ادم ع دکوزيدو څخه)۱۶۴۲ (کاله وروسته پيغمبري تــه رسېدلی. د لمــک ع پلار «متوشلخ»، نبکه يې اختوخ اوغور نبکه يې« يارد» وو ؛کله چې د نوح ع کښتۍ کېنا سته يو شمېروګـړي دمهترلمک)ع(او دده ورور نورلام) رح(اوخورېې بـي بـي حاجـرې سره يوځای د نورستان په لاره اوسني الينګارته راغلل،خلک يې حق دين ته رابلل او بيا په بېلابېلو ځايونو کې مېشته شول ٠

تاريخي روايات وايي چې لمک په لغمان کـې وفات شو ،خور او ورور يې هم په الينګار کې وفات شوي چې مشهور زيارتونه پرې جوړدي خورېې دهرمل او مـــيداني ترمينځ د بې بې حاجرې په نوم زيارت لري او ورورېې نورلام صا حب د نورلام صا حب دره کې په زيارت کلي کې ښخ دی ٠

په مهترلام بابا ، سلطان محمود يوه ښکـلې مانـۍ جوړه کړې،ځکه هغه څوځله خوب لېدلی ؤچې دی پيغمبردی او پـه دښته کې پروت دی هـمدارنګه دمهترلمک د پيغمـبري په هکله د مشهور روحاني شخصيت د کچوري ملا صاحب وېناوې چې تل يې ويلې: هو !مهترلام با با په حقه پيغمبر دی هم د ثبوت وړ ده٠

دمهترلام با با د مزار خواته يو ستر باغ او حضيره)هديره (ده په دې هديره کې ستراومشهورکسان لکه: يوسف خان د غازي محمد نادر خان شهيد پلار، شهزاده فريدون،غازي محمد شاه خان بابکر خېل ،فيض محمد خان او نور غازيان ښخ دي. اوزيـار تو ته بې خلک له لرې ځايوڅخه راځي پخوا به لـه هنداوپنجا ب نـه هم د لته خلک او ګـرځندويـان راتلل د پنجشنبې اوجمعې پـه ورځـوبه په ځانګړې ډ ول دلته د سا ز،سند رو او مـذهبي مـوسيقۍ په لس ګـونو ډلې مـوجودې وې شپه او ورځ به يې مينه وال په وجّد او مستۍ را وستل دغه دود اوس هم په پسرلي کې لمانځل کېږي ٠

Www.Afghannang.Com
Afghannang@hotmail.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library